

5. PERIODICKÁ ZPRÁVA O PLNĚNÍ ZÁVAZKŮ PLYNOUCÍCH Z ÚMLUVY O ODSTRANĚNÍ VŠECH FOREM RASOVÉ DISKRIMINACE

OBSAH

	odstavec	strana
Obecná část	1-7	3
Demografické složení populace	1-7	3
<i>Přehled menšin</i>	1-2	3
<i>Cizinci</i>	3-5	3
<i>Uprchlíci a žadatelé o azyl</i>	6-7	4
Plnění článků 2 – 7 Úmluvy		4
Článek 2	8-36	4
Právní a správní opatření proti diskriminaci	8-36	4
<i>Zapojování ČR do mezinárodních smluv o lidských právech</i>	8-15	4
<i>Vnitrostátní právní úprava na ochranu proti rasové diskriminaci</i>	16-20	6
<i>Institucionální zabezpečení</i>	21-28	7
<i>Romští poradci, asistenti a koordinátoři</i>	29-31	8
<i>Poradní orgány na místní úrovni</i>	32-34	9
<i>Příprava právní úpravy na ochranu před diskriminací</i>	35-36	9
Článek 3	37-38	10
Zákaz rasové segregace a apartheidu	37-38	10
Článek 4	39-59	10
Legislativní opatření proti hlásání rasové nenávisti a násilí proti rasovým a etnickým skupinám	39-59	10
<i>Trestné činy hrubě narušující občanské soužití</i>	39-41	10
<i>Změna přestupkového zákona</i>	42	11
<i>Boj s extremismem</i>	43-50	11
<i>Extremistická scéna</i>	51-59	14
Článek 5	60-139	15
Práva zvlášť garantovaná Úmluvou	60-139	15
A. Právo na rovné zacházení před soudy	60-62	15
B. Právo na osobní svobodu a bezpečnost a ochranu proti násilí a újmě na zdraví	63-70	16
C. Politická práva	71-72	17
D. Další občanská práva	73-83	18
<i>právo na svobodu pohybu; právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní</i>	73-76	18
<i>právo na státní občanství</i>	77	18
<i>právo uzavřít sňatek a zvolit si partnera</i>	78	18
<i>vlastnická práva</i>	79-80	19
<i>právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství</i>	81	19
<i>právo na svobodu přesvědčení; právo na svobodu shromažďování a sdružování</i>	82-83	19

E. Hospodářská, sociální a kulturní práva	84-139	20
1. právo na práci	84-97	20
<i>Zaměstnávání osob obtížně umístitelných na trhu práce</i>	91-97	21
2. právo zakládat odborové organizace a stát se jejich členem	98	23
3. právo na bydlení	99-109	24
<i>Komunitní bydlení</i>	106-109	25
4. právo na ochranu zdraví, léčebnou péči, sociální zabezpečení a sociální služby	110	26
5. právo na vzdělání a školení	111-128	26
<i>Zvláštní školy</i>	119-128	27
6. právo na rovnou účast v kulturním dění	129-137	30
7. právo přístupu na všechna místa a na požívání všech služeb určených pro veřejnost	138-139	31
Článek 6	140-148	32
Ochrana před všemi projevy rasové diskriminace	140-148	32
Článek 7	149-169	33
Působení státu v oblasti výchovy proti rasové diskriminaci	149-169	33
<i>Vzdělávání k lidským právům na školách</i>	149	33
<i>Vzdělávání státních úředníků</i>	150	34
<i>Vzdělávání příslušníků Policie ČR</i>	151-157	34
<i>Kampaň proti rasismu</i>	158-169	36
Závěr	170	38

5. PERIODICKÁ ZPRÁVA O PLNĚNÍ ZÁVAZKŮ PLYNOUCÍCH Z ÚMLUVY O ODSTRANĚNÍ VŠECH FOREM RASOVÉ DISKRIMINACE

Česká republika předkládá 5. periodickou zprávu o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace za období 2000-2001. Ve Zprávě jsou zahrnuty informace až do května 2002.

Obecná část

Demografické složení populace

Přehled menšin

1. V roce 2001 proběhlo v ČR po deseti letech sčítání lidu (poslední sčítání lidu se konalo v roce 1991). Podle jeho předběžných výsledků žije na území ČR 10 292 933 obyvatel; k jiné než české národnosti se přihlásilo 9,9% osob z celkového počtu populace, tj. 1 022 318 osob (o 490 630 osob více než při posledním sčítání lidu). Nejvíce osob se přihlásilo k národnosti moravské 373 294 osob, následuje národnost slovenská 183 749 osob, polská 50 971 osob, německá 38 321 osob a slezská 11 248 osob. Z hlediska ochrany před diskriminací však není počet osob, které se přihlásily k moravské nebo slezské národnosti nijak zásadní. Jak již bylo zmíněno v minulé zprávě, Morava je označení jedné ze dvou historických zemí ČR a její obyvatelé nemají postavení etnické menšiny, neboť patří kulturně i jazykově k většinové společnosti. Též příslušníci slovenské menšiny jsou vzhledem k jazykové i kulturní blízkosti vysoce integrováni do většinové společnosti.

2. Při sčítání lidu se k romské národnosti přihlásilo pouze 11 716 osob¹, což je řádově o 20 000 Romů méně než při posledním sčítání lidu (32 903 osob). Podle kvalifikovaných odhadů však na území ČR žije přibližně 200 000 Romů, kteří jsou za Romy obecně považováni a sami se k této komunitě hlásí. Téměř veškeré původní romské obyvatelstvo na území Čech a Moravy bylo vyvražďeno v období druhé světové války. Většina Romů, kteří zde v současné době žijí, pochází z tradičních osad na Slovensku. Do Čech přicházeli po válce, částečně dobrovolně, částečně v rámci organizovaných přesunů. Komunistický režim těmito přesuny získával mj. levnou pracovní sílu v řídce osídlené oblasti pohraničí, aniž věnoval odpovídající pozornost potřebě napomáhat adaptaci slovenských Romů na nové podmínky. Ti se ocitli ve zcela neznámém industriálním prostředí velkých měst, které kladlo nové nároky na styl bydlení, soužití atd. Označení Rom znamenalo potíže (nemožnost stěhování, hlášení se na úřadech apod.) a Romové se v rámci možností vyhýbali označení za Roma. Toto přesvědčení zůstává v Romech i nadále a je předáváno z generace na generaci.

Cizinci

3. Počet cizinců s povoleným pobytem bez ohledu na délku trvání na území ČR narůstal až do roku 2000, kdy byl zaznamenán poprvé od vzniku ČR meziroční pokles. K 31. prosinci 2000 bylo na území ČR evidováno přibližně 201 000 cizinců s povoleným pobytem, což představovalo pokles o 12% oproti roku 1999. V roce 2001 došlo opětovně k mírnému nárůstu počtu, kdy k 31. prosinci 2001 bylo evidováno 210 794 cizinců s povoleným pobytem

¹ Rada pro záležitosti romské komunity (poradní orgán vlády ČR) vyčlenila finanční prostředky na činnost romských asistentů sčítacích komisařů. Romští asistenti doprovázeli sčítací komisaře do romské domácnosti a vysvětlovali význam sčítání lidu. Tato činnost měla přispět ke zvýšení kvalifikované účasti Romů při sčítání lidu.

v ČR, z toho 69 816 s trvalým pobytem a 140 978 s pobytem přechodným (na vízum nad 90 dnů).

4. Nejpočetnější skupinu cizinců s povoleným pobytem celkem tvořily v roce 2000 občané Ukrajiny (50 212 osob), na druhém místě byli občané Slovenska (44 256 osob), následovali občané Vietnamu (23 566 osob) a Polska (17 050 osob). V roce 2001 bylo ze skupiny cizinců s uděleným trvalým pobytem nejvíce Poláků (11 592), Slováků (10 850), Ukrajinců (9 909) a Vietnamců (9 901). Ze skupiny cizinců s vízem nad 90 dnů bylo nejvíce Ukrajinců (41 916), Vietnamců (14 023) a Rusů (8 326). Samostatnou skupinu tvořili Slováci s počtem 42 444.

5. V průběhu roku 2000 bylo vyřízeno 23 713 žádostí o udělení víza k pobytu nad 90 dnů a 6 005 žádostí o povolení trvalého pobytu. Z celkového počtu žádostí bylo 88,5% vyřízeno kladně a 11,5% bylo zamítnuto. V roce 2001 požádalo o trvalý pobyt 7 194 cizinců. Z těchto žádostí bylo kladně vyřízeno 6 425, což je 89,3% a záporně 769, což je 10,7%. O vízum na 90 dnů požádalo 29 146 cizinců. Z těchto žádostí bylo kladně vyřízeno 25 708, což je 88,2% a záporně 3 438, což je 11,8%.

Uprchlíci a žadatelé o azyl

6. Počet žadatelů o azyl v ČR v roce 2001 opět výrazně vzrostl. Zatímco v roce 2000 požádalo o azyl 8 878 osob, v roce 2001 to již bylo 18 096 osob, což znamená nárůst během jednoho roku o 106%. Jednou z možných příčin je zpřísnění zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky ve znění pozdějších předpisů, kdy začaly žádat o azyl i osoby, které již pobývaly na území ČR. Došlo také ke změně ve složení žadatelů o azyl. Do konce 90. let dominovali mezi žadateli o azyl občané Afghánistánu, Indie, Srí Lanky a Jugoslávie. V posledních letech se však projevil nový trend ve složení žadatelů o azyl podle státní příslušnosti, kdy výrazně stoupl počet žadatelů o azyl z Evropy, zejména ze zemí bývalého Sovětského svazu. V roce 2001 byli nejčastějšími žadateli občané Ukrajiny, Moldavska, Rumunska, Vietnamu a Indie. V roce 2001 byl azyl udělen 83 osobám, počet udělených azylů tak klesl oproti roku 2000 o 50. V únoru roku 2002 vstoupila v platnost novela zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, která zpřísnila podmínky pro podání žádosti o azyl, což se odrazilo v poklesu žadatelů o azyl.

7. Nadále přetrvává problém nezákonné migrace. Počet osob, které v roce 2001 nelegálně překročily státní hranice ČR nebo se o to prokazatelně pokusily, klesl zhruba na úroveň roku 1996, celkem bylo zjištěno 23 834 osob, z toho 21 090 cizinců a 2 744 českých státních občanů. Nelegální migrace je profesionálně organizována (převaděčské služby, cestování s použitím neplatných či padělaných dokladů, v úkrytech dopravních prostředků) a často je zneužíváno bezvýhodné postavení migrantů či běženců. Podle analýzy výpovědí zadržených osob překračuje hranice za pomoci převaděčů i v úkrytech kamiónů a vlakových souprav daleko více běženců, než vypovídají statistiky o osobách, které se podařilo odhalit.

Plnění článků 2 – 7 Úmluvy

Článek 2

Právní a správní opatření proti diskriminaci

Zapojování ČR do mezinárodních smluv o lidských právech

8. Ve sledovaném období ČR převzala nebo zahájila převzetí některých mezinárodněprávních závazků zajišťujících ochranu jednotlivce před diskriminací; většina ratifikačních procesů zahájených v tomto období však nebyla dosud ukončena.

9. ČR učinila dne 29. srpna 2000 prohlášení podle čl. 14 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace.² Prohlášení umožní jednotlivcům či skupinám podléhajícím jurisdikci ČR, aby se se stížnostmi na porušení práv obsažených v této Úmluvě obraceli přímo na Výbor pro odstranění rasové diskriminace. Vedle Výboru pro odstranění rasové diskriminace mohou být individuální stížnosti na porušení práv přiznaných příslušnou úmluvou podávány také Výboru proti diskriminaci žen, což umožňuje přijetí Opčního protokolu k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen Českou republikou³.

10. V souladu se závěrečnými doporučeními Výboru po projednání 3. a 4. periodické zprávy vyslovila vláda ČR souhlas se změnou čl. 8 odst. 6 a přijetím nového čl. 8 odst. 7 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace⁴, který upravuje změnu financování činnosti Výboru proti rasové diskriminaci z financování přímého prostřednictvím smluvních stran na financování nepřímé prostřednictvím rozpočtu OSN tvořeného příspěvků členských států. Parlament ČR vyslovil v květnu 2002 souhlas s přijetím změny čl. 8 odst. 6 a nového čl. 8 odst. 7, formální předložení listiny o přijetí se předpokládá nejpozději do konce července 2002.

11. Dne 4. listopadu 2000 podepsala ČR Protokol č. 12. k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv, který rozšiřuje aplikaci čl. 14, jehož účelem je úprava všeobecného zákazu diskriminace umožňující ochranu nejen v souvislosti s právy a svobodami chráněnými Úmluvou. ČR přijetí protokolu dosud neratifikovala. Ratifikace byla doposud odložena s ohledem na potřebu zajištění shody ratifikačního procesu s ostatními členskými státy Rady Evropy (do dnešního dne došlo u depozitáře smlouvy k uložení dvou ratifikačních listin - Gruzie a Kypru). Kromě tohoto formálního důvodu vedly ČR k rezervovanému postupu zejména případy proti ČR před Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku a Výborem OSN pro lidská práva v Ženevě týkající se restitučních otázek, kdy byl postup v některých restitučních kauzách shledán diskriminačním. Z toho vyplývá nutnost vyjasnit otázku případné revize restitučních právních předpisů ještě před samotnou ratifikací Protokolu č. 12 k Evropské úmluvě ze strany ČR.

12. Dne 9. listopadu 2000 ČR podepsala Evropskou chartu regionálních a menšinových jazyků, jejímž základním posláním je ochrana a podpora historických, regionálních či menšinových jazyků s cílem zaručit používání regionálního či menšinového jazyka v osobním a veřejném životě, a tím zachovávat a rozvíjet tradice a evropské kulturní dědictví. Také tuto mezinárodní smlouvu ČR dosud neratifikovala.

13. Dne 7. června 2000 podepsala ČR Evropskou úmluvu o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni, která reaguje na zvýšenou mobilitu jednotlivců v evropském prostoru tím, že garantuje usazenému cizinci politická práva. ČR však učinila výhradu ke kapitolám B a C této

² Listina s prohlášením, podepsaná prezidentem republiky, byla uložena u generálního tajemníka OSN, depozitáře Úmluvy, dne 11. října 2000. Sdělení o učinění prohlášení bylo publikováno ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 24/2002 Sb.m.s.

³ Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen podepsala ČR dne 10. prosince 1999. Poslanecká sněmovna vyslovila souhlas s ratifikací Opčního protokolu dne 25. října 2000 jako s mezinárodní smlouvou o lidských právech podle čl. 10 Ústavy; Senát tak učinil dne 22. listopadu 2000. Opční protokol byl publikován ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 57/2001 Sb.m.s.

⁴ usnesení vlády ČR č. 25 ze dne 9. ledna 2002

Úmluvy, které se týkají možnosti zřizování poradních orgánů k zastoupení usedlých cizinců na místní úrovni a práva cizinců volit a být volen na místní úrovni. S předložením návrhu na ratifikaci se počítá až po přijetí nové úpravy sdružovacího práva.

14. ČR se stala smluvní stranou Evropské úmluvy o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat⁵, jejímž účelem je zaručit „každé fyzické osobě, ať je jakékoli národnosti nebo pobývá kdekoli, úctu k jejím právům a základním svobodám, a zejména k jejímu právu na soukromý život, se zřetelem k automatizovanému zpracování osobních údajů, které se k ní vztahují“.

15. Pro ochranu práv jednotlivce zakotvených v mezinárodních smlouvách má také význam změna Ústavy ČR. Podle stavu účinného do 31. května 2002, byly bezprostředně závazné a měly přednost před zákonem pouze ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Změna čl. 10 Ústavy ČR, účinná od 1. června 2002 přináší zlom, neboť podle ní „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*“. V praxi to znamená, že o tom, zda se jedná o tzv. lidskoprávní smlouvu podle čl. 10 Ústavy, tedy přímo aplikovatelnou, již nebude rozhodovat Parlament ČR. Přímě aplikovatelné budou všechny pro ČR závazné mezinárodní smlouvy, které byly ratifikovány a vyhlášeny.

Vnitrostátní právní úprava na ochranu proti rasové diskriminaci

16. Jak již bylo řečeno v předcházejících zprávách je základním právním předpisem, který zakotvuje ochranu základních práv a svobod, Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina“), která je součástí ústavního pořádku. Podle čl. 1 Listiny jsou lidé „*svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné*“. Výslovný zákaz diskriminace je obsažen v čl. 3, který stanoví, že „*základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení*“. Základní práva a svobody jsou podle čl. 4 Ústavy ČR postaveny pod ochranu soudní moci, každá fyzická nebo právnická osoba může podat ústavní stížnost k Ústavnímu soudu, pokud se domnívá, „*že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním zákonem*“.

17. Listina zakotvuje také práva národnostních a etnických menšin. Zatímco čl. 24 stanoví, že příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu a vztahuje se tak na všechny osoby bez ohledu na jejich státní občanství, čl. 25 upravující výkon národnostních práv hovoří o občanech. Práva na všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích jsou tak Listinou zaručena toliko občanům ČR. Pouze občané mají za podmínek stanovených zákonem

⁵ Úmluva byla podepsána ve Štrasburku dne 8. září 2000. S Úmluvou vyslovil souhlas Parlament ČR a prezident republiky Úmluvu ratifikoval. Ratifikační listina ČR byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy, depozitáře Úmluvy, dne 9. července 2001. Úmluva byla publikována ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 115/2001 Sb.m.s.

právo na vzdělání v jejich jazyku, právo užívat jejich jazyka v úředním styku⁶, právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin.

18. Listina stanoví, že podrobnosti pro výkon národnostních práv mají být upraveny zákonem, příslušný zákon o právech příslušníků národnostních menšin⁷ byl přijat v roce 2001. Zákon vymezuje pojem národnostní menšina jako společenství českých státních občanů žijících na jejím území, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury.

19. Národnostním menšinám, které žijí na území ČR tradičně a dlouhodobě, přiznává zákon zvláštní práva jazyková (právo rozšiřovat a přijímat informace v jazyce národnostní menšiny, užívání jazyka národnostní menšiny v úředním styku a před soudy a vzdělávání v jazyce národnostní menšiny), právo rozvoje národnostně menšinové kultury a právo účasti příslušníků menšiny na řešení věcí jich se týkajících.

20. Zákon o právech příslušníků národnostních menšin stejně jako Listina přiznává menšinová práva pouze občanům ČR a nereflexuje tak rostoucí komunity přistěhovalců, kteří se ocitají v postavení menšin. Zástupci národnostních menšin kritizovali, že zákon nepředpokládá zřízení samostatné instituce zabývající se problematikou národnostních menšin, která by umožnila větší účast zástupců národnostních menšin na rozhodování o věcech, které se jich týkají.

Institucionální zabezpečení

21. Informace týkající se institucionálního zabezpečení ochrany před diskriminací byly velmi podrobně poskytnuty ve 3. a 4. periodické zprávě.

22. Ochranou lidských práv se zabývají tři poradní orgány vlády - Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity, Rada vlády ČR pro lidská práva a Rada vlády pro národnostní menšiny. Sekretariáty těchto poradních orgánů jsou začleněny do struktury Úřady vlády ČR, kde dohromady tvoří odbor pro lidská práva, jehož ředitelem je zmocněnec vlády pro lidská práva. V souvislosti s přijetím zákona o právech národnostních menšin a se změnou statutů poradních orgánů vlády došlo k určitým změnám i u těchto poradních orgánů.

23. Rada vlády pro národnostní menšiny byla nově konstituována jako poradní orgán vlády usnesením vlády v roce 1991.⁸ Přijetím zákona o právech příslušníků národnostních menšin se změnilo její postavení, neboť je zřízena jako poradní a iniciační orgán vlády přímo zákonem. V čele Rady stojí člen vlády, jejími členy jsou zástupci orgánů veřejné moci a zástupci národnostních menšin, kteří musejí ze zákona tvořit nejméně polovinu členů.

24. Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity má podle nového statutu 28 členů. Byl tak zvýšen počet členů o dva zástupce z ministerstev i z romské komunity. Zástupci z romské komunity jsou nově jmenováni podle územního principu tak, aby byl v Radě zastoupen každý kraj. Předsedou Rady je člen vlády, prvním místopředsedou je zmocněnec vlády pro lidská

⁶ Současně podle čl. 37 odst. 4 Listiny pro realizaci práva na soudní a jinou ochranu platí, že „Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka.

⁷ Zákon 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, nabyt účinnosti dne 2. srpna 2001.

⁸ usnesení vlády ČR č. 72 ze dne 13. března 1991

práva, který byl do přijetí nového statutu jejím předsedou, druhým místopředsedou je jeden ze zástupců romské komunity.

25. Rada vlády ČR pro lidská práva tak zůstala jediným z těchto tří poradních orgánů, v jehož čele nestojí člen vlády; podle statutu je jejím předsedou zmocněnec vlády pro lidská práva. Rada si zřizuje výbory jako stálé pracovní skupiny, které jí mohou dávat podněty ke zvýšení úrovně stavu a dodržování lidských práv v ČR. Z hlediska ochrany před diskriminací je nejvýznamnější Výbor pro odstranění všech forem rasové diskriminace, který má za úkol sledovat dodržování Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace.

26. Rada vlády ČR pro lidská práva, Rada vlády pro národnostní menšiny i Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity jsou definovány jako poradní orgány vlády. Nemají tudíž žádné pravomoci poskytovat jakoukoli ochranu jednotlivým obětem diskriminačního jednání. Zpracovávají pro vládu návrhy týkající se koncepcí politiky v jednotlivých oblastech ochrany lidských práv, návrhy dílčích opatření a podněty ke zlepšení stavu dodržování lidských práv, a to z vlastní iniciativy nebo na základě úkolů uložených vládou Radě nebo zmocněnci vlády pro lidská práva. Spolupracují s nevládními neziskovými organizacemi zaměřenými na oblast lidských práv.

27. V listopadu roku 2001 byla zřízena Rada vlády pro rovné příležitosti mužů a žen jako poradní orgán vlády, jehož hlavním úkolem je vytváření návrhů na řešení průřezového celospolečenského problému – vytváření a prosazování rovných příležitostí pro muže a ženy.

28. K ochraně práv jednotlivců by naopak mělo přispět ustavení Veřejného ochránce práv⁹ (dále jen „Ochránce“) v prosinci roku 2000. Ochránce působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí vykonávajících státní správu, pokud je jejich jednání v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod. Pravomoc Ochránce je dána i v případě diskriminace, pokud by se jí dopustil orgán státní správy. Ochránce se však může zabývat pouze podáními, jež směřují vůči úřadům vymezeným v zákoně o Veřejném ochránci práv. Ochránce se tak nezabývá podáními směřujícími vůči soukromoprávním subjektům, a ani vůči úřadům, na něž se ze zákona jeho působnost nevztahuje. V praxi však velmi často dochází k diskriminačnímu jednání právě ze strany soukromoprávních subjektů. Dle informace poskytnuté kanceláří Veřejného ochránce práv, Ochránce ke dni podání Zprávy stížnost na diskriminační jednání dosud neobdržel.

Romští poradci, asistenti a koordinátoři

29. Romští poradci a asistenti byli ustaveni na okresních úřadech podle usnesení vlády č. 686 ze dne 29. října 1997. Od 1. lednu 1999 je romskými poradci obsazeno všech 81 okresů ČR, přičemž asi polovinu těchto poradců tvoří příslušníci romské komunity. Po čtyřech letech jejich působení lze konstatovat, že se romští poradci osvědčili. Přispěli k řešení mnoha palčivých místních problémů a stali se významnými mediátory ve vztahu mezi romskými komunitami a majoritní společností.

30. Usnesením vlády ze dne 25. července 2001 č. 781, byla zřízena funkce koordinátora romských poradců při vyšších územních samosprávních celcích. V polovině roku 2002 byla obsazena pozice koordinátora romských poradců při sedmi krajských úřadech. Na dvou

⁹ zřízen zákonem č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů

krajských úřadech byla zřízena pozice poradce pro národnostní menšiny a pět krajů bylo ve fázi výběrových řízení nebo uvažování o vytvoření pozice koordinátora romských poradců.

31. Probíhající reforma územní veřejné správy se dotkne i romských poradců okresních úřadů a koordinátorů romských poradců při krajských úřadech. Jedním z hlavních rysů reformy je zánik okresních úřadů a přenesení jejich pravomocí na nově vzniklé krajské úřady a obce s rozšířenou působností. V červnu 2002 byly schváleny zákony související s ukončením činnosti okresních úřadů. Pro romskou minoritu z toho vyplývají tyto závěry:

- krajský úřad zřídí funkci koordinátora pro romské záležitosti a řídí a koordinuje ve svém správním obvodu plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti;
- obec s rozšířenou působností nemá povinnost ustavit funkci poradce pro romské záležitosti, ale ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.

Poradní orgány na místní úrovni

32. Zákon o obcích a zákon o krajích umožňují, aby si zastupitelstvo obce a zastupitelstvo kraje zřizovalo jako své iniciativní a kontrolní orgány výbory, které zastupitelstvu předkládají svá stanoviska a návrhy. V obci, v jejímž územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 10 % občanů hlásících se k jiné národnosti než české, a v kraji, pokud v jeho územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 5% občanů hlásících se k národnosti jiné než české, se ustavují výbory pro národnostní menšiny. Příslušníci národnostních menšin musí tvořit nejméně polovinu všech členů těchto výborů. Vzhledem k tomu, že se při posledním sčítání lidu přihlásil k romské národnosti jen zlomek příslušníků této komunity, jen stěží splní 10% hranici stanovenou pro ustavení Výboru v obci.

33. Ministerstvo vnitra iniciovalo vznik poradních orgánů na místní úrovni tzv. „Kulaté stoly“, které by měly vytvořit základ pro intenzivnější komunikaci, vzájemné poznání a tvorbu plánu při řešení aktuálních místních problémů v soužití mezi majoritou a romskou minoritou. Celkem bylo formou doporučujících a iniciujících dopisů osloveno 93 měst.

34. Ministerstvo vnitra ve spolupráci s Kanadskou královskou jízdní policií započalo s realizací projektu „Policejní práce v oblasti menšin a komunity pro Střední Evropu“. Projekt probíhá současně v Maďarsku a na Slovensku. Při projektu bude využito modelu CAPRA, jehož základní myšlenkou je komunitní /společné/ řešení problémů - tzn. policie není expertem na udržení veřejného pořádku a bezpečnosti, ale je součástí lokálního týmu. V ČR bude projekt aplikován jako metoda řešení problémů romské komunity.

Příprava právní úpravy na ochranu před diskriminací

35. Závěry Výboru CERD ze srpna roku 2000 projednala vláda v únoru 2001 a zároveň uložila místopředsedovi vlády a předsedovi Legislativní rady vlády a zmocněnci vlády pro lidská práva, aby sledovali, jak jsou v odůvodněných případech využívána ta ustanovení příslušných právních předpisů, jež slouží k ochraně před všemi formami rasové diskriminace, a do 31. prosince 2001 podali vládě zprávu o možnostech přijmout opatření, jež by směřovala k usnadnění přístupu všech složek obyvatelstva k užívání zejména hospodářských, sociálních a kulturních práv vyjmenovaných v čl. 5 Úmluvy, a k zajištění přiměřeného zadostiučinění případným obětem rasové diskriminace.¹⁰

¹⁰ usnesení vlády ČR č. 198 ze dne 26. února 2001

36. V souladu s výše uvedenými úkoly byla vypracována Zpráva o možnostech opatření k odstranění diskriminace.¹¹ Zpráva ve své první části popisuje stávající opatření – legislativního i nelegislativního charakteru, která mají sloužit k ochraně před diskriminací, zároveň je do ní zahrnut stručný přehled stávajících institucí zajišťujících ochranu před diskriminací. Druhou část Zprávy tvoří návrh legislativní úpravy ochrany před diskriminací. Usnesením¹², kterým vláda schválila tuto Zprávu, zároveň uložila místopředsedovi vlády a předsedovi Legislativní rady vlády vypracovat do 31. prosince 2002 návrh právní úpravy na ochranu před diskriminací. Návrh by měl mj. implementovat směrnici č. 2000/43/ES, kterou se provádí zásada rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ a směrnici č. 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a pracovní podmínky. Právní úprava by měla obsahovat definice diskriminace, vymezit oblasti, v nichž je diskriminace zakázána (v rozsahu směrnice č. 2000/43/ES), vymezit právní rámec, v němž bude možno uskutečňovat pozitivní opatření, zakotvit prostředky, jimiž se oběti diskriminace mohou domoci ochrany, jakož i orgán na ochranu před diskriminací.

Článek 3 **Zákaz rasové segregace a apartheidu**

37. Již předcházející zpráva informovala, že ČR je smluvní stranou Mezinárodní úmluvy o potlačení a trestání zločinu apartheidu. Uplatňování apartheidu nebo páčání jiných nelidských činů vyplývajících z rasové diskriminace v době války je zakázáno trestním zákonem, který stanoví za takovéto jednání trest odnětí svobody na tři léta až deset let. Pokud by takovýmto jednáním byla způsobena těžká újma na zdraví nebo smrt nebo jiný zvlášť závažný následek, bude pachatel potrestán odnětím svobody na osm až patnáct let nebo výjimečným trestem¹³. V českém právním řádu však dosud chybí trestněprávní úprava zákazu apartheidu v době míru a zákazu rasové segregace.

38. Přestože ČR důsledně usiluje o to, aby k rasové segregaci nedocházelo, přijímají některé obce v rámci samostatné působnosti opatření, jejichž důsledky určité segregáčnické znaky vykazují. Obce ve snaze vyřešit bytovou situaci osob, které se ocitly v sociálních potížích a neplatí nájemné a služby spojené s nájmem bytu, přidělí těmto osobám bytovou náhradu. Tyto bytové náhrady jsou nezdědka nižší kvality, označované jako holobyty nebo ubytovny. V mnoha případech jde o objekty ve špatném technickém stavu, s nedostatečnou infrastrukturou, odříznuté od ostatních osídlených lokalit. V těchto objektech jsou pak segregovány skupiny obyvatel s kumulovanými sociálními problémy a dochází tak k jejich sociálnímu vyloučení. Alarmující je zastoupení romských obyvatel v těchto objektech, dosahující leckde více než 80%.

Článek 4 **Legislativní opatření proti hlásání rasové nenávisti a násilí proti rasovým a etnickým skupinám**

Trestné činy hrubě narušující občanské soužití

¹¹ usnesení vlády ČR č. 170 ze dne 20. února 2002

¹² usnesení č. 170 ze dne 20. února 2002

¹³ Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí.

39. Jak již bylo uvedeno v předcházejících zprávách, řada ustanovení týkajících se rasové nenávisti a násilí proti rasovým a etnickým skupinám je obsažena v trestním zákoně. Většina těchto ustanovení doznala ve sledovaném období určité změny.

40. Vzhledem v poslední době stále častějším pokusům bagatelizovat, popírat či ospravedlňovat zločiny jak z doby nacistické okupace, tak z doby komunistické totality, zavedla novela trestního zákona č. 405/2000 Sb. nový trestný čin, podle něhož může být potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta ten, kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti. Novelou bylo do trestního zákona také nově zařazeno ustanovení o nenávisti založené na jakémkoli jiném "skupinovém" principu. Odnětím svobody až na dva roky tak může být potrestán ten, kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků. Novela nabyla účinnosti již 1. prosince 2000.

41. V roce 2002 byla přijata novela trestního zákona č. 134/2002 Sb., podle níž se skutkové podstaty trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, hanobení národa, rasy, etnické skupiny a přesvědčení a trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezení práv a svobod, ublížení na zdraví a vraždy rozšiřují tak, aby poskytovaly trestněprávní ochranu těž před závažnými útoky motivovanými nenávistí k určité etnické skupině. Novela také stanoví přísnější postih trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, pokud byl spáchán hromadnými sdělovacími prostředky včetně veřejně přístupné počítačové sítě nebo pokud se pachatel účastní aktivně činnosti skupin organizací nebo sdružení, která hlásají diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou nebo náboženskou nesvobodu. Pachateli může být uložen trest odnětí svobody na šest měsíců až tři roky. Novela nabyla účinnosti dne 1. července 2002.

Změna přestupkového zákona

42. Vzhledem k tomu, že ne každé diskriminační jednání dosahuje intenzity trestného činu, byl zákonem o právech příslušníků národnostních menšin novelizován i zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Skutková podstata přestupku proti občanskému soužití byla rozšířena o jednání způsobující újmu z důvodů diskriminace. Ve správním řízení lze uložit pokutu do výše 5.000 Kč tomu, kdo „*působí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný*“.

Boj s extremismem

43. Ministr vnitra vytvořil Stálou meziresortní komisi pro boj s extremismem, rasismem a xenofobií. Jejími členy jsou zástupce ministrů zahraničních věcí, spravedlnosti, obrany, práce a sociálních věcí, kultury, školství, mládeže a tělovýchovy, Bezpečnostní a informační služby, zmocněnce vlády pro lidská práva, Nejvyššího státního zastupitelství, Policejního prezidia ČR, Úřadu vlády ČR a Úřadu pro zahraniční styky a informace, případně další experti. Komise slouží jako poradní orgán ministra vnitra v oblasti boje proti extremismu, rasismu a xenofobii, za tím účelem zpracovává a předkládá vládě informace, doporučení a návrhy na

opatření v této oblasti.¹⁴ Pravidelně od roku 1998 vypracovává ministr vnitra ve spolupráci s ministrem spravedlnosti Zprávu o problematice extremismu na území České republiky¹⁵, jež je po projednání a schválení vládou poskytnuta k projednání Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

44. K 1. dubnu 2002 bylo v rámci Útvaru odhalování organizovaného zločinu Policejního prezidia ČR zrušeno oddělení terorismu a zřízen odbor terorismu a extremismu, mající dvě oddělení, a to oddělení terorismu a oddělení extremismu. Pracovníci oddělení extremismu se budou zabývat bojem proti organizované celorepublikové extremistické kriminalitě mající mezinárodní přesahy. Extremistickou kriminalitou, odhalováním pachatelů, odhalováním pachatelů trestných činů spáchaných v souvislosti s extremismem, rasovou nesnášenlivostí a xenofobií se nadále zabývá skupina extremistické kriminality Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR a policejní specialisté na krajské a okresní úrovni.

45. Dne 4. září 2001 ministr vnitra jmenoval zmocněnce ministra vnitra pro otázky ochrany národnostních menšin před projevy rasové nesnášenlivosti - pracovníka skupiny odhalování extremistické kriminality Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování. Ten je na základě tohoto zmocnění oprávněn jednat se všemi vedoucími funkcionáři ministerstva vnitra, Policie ČR, rozpočtových a příspěvkových organizací, zřízených ministerstvem vnitra, Policejní akademie ČR, s vládními i nevládními organizacemi, se zástupci národnostních menšin i s jednotlivci o ochraně národnostních menšin před projevy rasové nesnášenlivosti a s tím související problematikou. Zvláštní pozornost věnuje potom otázkám personálního a vzdělávacího poradenství v oblasti doplňování policejního sboru uchazeči národnostních menšin.

46. V říjnu 2001 byla na schůzce ministrů Visegrádské čtyřky a Rakouska ustavena pracovní skupina pro boj s extremismem v gesci České republiky. První pracovní jednání skupiny se uskutečnilo v únoru 2002. Účastníci se jednoznačně shodli na potřebě zintenzivnění vzájemné výměny informací o problematice extremismu. Pracovní skupina rovněž vyslovila doporučení, aby v rámci již existující regionální spolupráce byly iniciovány pravidelné pracovní schůzky sousedících policejních útvarů jednotlivých států. Bezesporu nejdůležitějším závěrem byla dohoda o určení národních kontaktních center na úrovni policie či příslušného ministerstva, která budou sloužit v případě potřeby k přímé vzájemné komunikaci expertů, zabývajících se problematikou extremismu.

47. V letech 2000 a 2001 přijala vláda několik usnesení, jimiž uložila příslušným orgánům řadu úkolů, jejichž cílem je zefektivnit boj s extremismem. Na základě těchto usnesení byla např. vypracována metodika pro postup příslušných orgánů při sběru a analýze informací potřebných při správním řízení o rozpouštění občanských sdružení nebo k podání návrhu na pozastavení činnosti či rozpuštění politických stran nebo politických hnutí a metodika postupu Policie ČR proti šíření kompaktních disků s rasistickou a xenofobní tematikou. Dále bylo ministru vnitra např. uloženo průběžně přijímat opatření k účinnému postupu proti páčání hospodářské trestné činnosti, jakož i přestupků na úseku podnikání a přestupků, k nimž dochází v souvislosti s činností extremistických a rasisticky zaměřených skupin a zabraňovat ziskovým akcím extremistických a rasově zaměřených skupin, např. právě prodejem kompaktních disků nebo symbolů.

¹⁴ Komise byla ustavena na základě usnesení vlády č. 903 ze dne 12. září 2001.

¹⁵ Zprávu lze nalézt na internetových stránkách ministerstva vnitra v české (<http://www.mvcr.cz/>) i anglické verzi (<http://www.mvcr.cz/english.html>).

48. V březnu tohoto roku vláda schválila Koncepti vzdělávacích aktivit v oblasti boje proti extremismu vypracovanou ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Koncepce je řešena jako průřezové téma v oblasti vzdělávání. Akcentuje potřebu zintenzivnit a prohloubit další vzdělávání učitelů, zpracovat informační materiály pro učitele a dostatečně sdělné učební texty pro žáky a systematicky připravovat učitele na témata související s výchovou k toleranci a proti rasismu, xenofobii a extremismu. Ministerstvo školství se bude více zaměřovat na vzdělávání ve středních odborných učilištích a odborných učilištích (v kontextu výchovy k odpovědnému občanství, k soužití různých skupin pohromadě, k dodržování zákonů apod.). Konkrétní realizace Koncepce by měla zahrnovat zejména:

- zařazení témat *Výchova demokratického občana a Interkulturní výchova* s akcentem na výchovu k toleranci a proti rasismu a extremismu do rámcových vzdělávacích programů strukturovaně do všech typů vzdělávání (základní, speciální, střední),
- vydání učebních textů pro metodiky - učitele občanské výchovy a základů společenských věd *Nové horizonty občanství*, vydání informačních manuálů pro učitele (např. *Co znamená být extremistou, Extremismus na internetu*)
- další vzdělávání učitelů (např. vzdělávací kurzy o nových legislativních předpisech souvisejících s problematikou extremismu pro pracovníky České školní inspekce, výcvik lektorů-učitelů orientovaný na prožitkové programy se zaměřením na praktickou toleranci, lidská práva, právní gramotnost, extremismus, speciální výcvik učitelů a vychovatelů základních, speciálních a středních škol (zejména středních odborných učilišť a odborných učilišť) v komunikačních technikách s akcentem na předcházení konfliktům, zakomponování problematiky extremismu do studijních programů učitelských oborů na pedagogických fakultách do dlouhodobých záměrů rozvoje vysokých škol).

49. Ministerstvo práce a sociálních věcí vypracovalo Koncepti sociální práce v oblasti předcházení a potírání extremismu, která byla schválena vládou usnesením č. 169 ze dne 20. února 2002. Principem Koncepce je zejména důraz na prevenci, spočívající zejména v práci s dětmi a mládeží ze skupin, pro něž přijetí nabídky extremistických hnutí znamená především jedno z možných východisek z jejich životní situace. Jedná se o identifikaci rizikových situací pro objevení se projevů extremismu, podporu změn postojů a způsobů života, vedoucích k projevům extremismu, práci s jednotlivci potenciálně nebezpečnými či dokonce již s pachateli trestné činnosti související s extremismem.

50. Ministerstvo spravedlnosti vypracovalo Koncepti mediační a probační činnosti v rámci boje proti extremismu. Na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, byla zřízena nová služba justice, jejíž střediska provádějí na celém území ČR úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Probační a mediační služba má význam při potlačování trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných extremistickými skupinami. Probační a mediační služba věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, protože právě z těchto věkových kategorií se rekrutuje podstatná část řadových členů a sympatizantů extremistických hnutí. Probační a mediační služba nabídne svým klientům v rámci tzv. probačního dohledu zcela konkrétní probační programy, a dále bude v rámci standardního výkonu kontroly chování podmíněně odsouzených ve zkušební době sledovat, jak dodržují uložená omezení a povinnosti. Pokud jde o pachatele – v daném případě extremisticky motivovaných trestných činů – je obzvláště důležité potlačovat u těchto lidí zakořeněné předsudky i jejich agresivitu často spojenou s komplexem méněcennosti a zároveň rozšiřovat jejich společenský obzor, posilovat zdravou sebedůvěru, probouzet v nich respekt k odlišným názorům, postojům a zájmům ostatních.

Extremistická scéna

51. Pravicově extremistická scéna využívá zejména platformu občanských sdružení a pokračuje ve svých snahách o vstup na politickou scénu, kde je zjevná snaha o transformaci jednotlivých subjektů na politické strany. Díky tomu docházelo k jednáním prakticky všech významných organizací pravicově extremistického spektra o způsobech a formách zapojení se do politického života v ČR.¹⁶ V této souvislosti byl podán návrh na registraci dvou politických subjektů, a to Národní strany a Národní sjednocení. Registrace Národní strany byla ministerstvem vnitra opakovaně odmítnuta. V případě strany Národní sjednocení došlo v dubnu roku 2002 k její registraci, protože činnost deklarovaná v jejích stanovách nebyla v rozporu se zákonem o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

52. V listopadu 2001 zaregistrovalo ministerstvo vnitra změnu názvu Vlastenecké republikánské strany (vznikla v roce 1996) na současný název Pravá alternativa. V květnu 2001 byla odmítnuta registrace změny stanov Vlastenecké republikánské strany (nyní Pravé alternativy). Rozhodnutí ministerstva vnitra bylo potvrzeno rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 16. dubna 2002. V této souvislosti se však Nejvyšší soud ztotožnil pouze s částí odůvodnění předmětného rozhodnutí týkající se porušení ustanovení § 2 odst. 3 zákona o politických stranách, který stanoví, že členem strany a hnutí může být občan starší 18 let. Naopak se neztotožnil s argumentací odůvodnění napadeného rozhodnutí, vztahující se ke změně názvu Vlastenecké republikánské strany na Národně sociální blok a změně zkratky na NSB.

53. Ministerstvo vnitra uplatnilo v několika případech postup podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, který umožňuje rozpustit sdružení, mezi jejichž cíle patří popírání práv občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů, podpora násilí.

54. Na základě zákona o sdružování občanů bylo dne 27. července 2001 vyzváno občanské sdružení Republikánská mládež (RM), aby upustilo od činnosti, která je v rozporu s ustanovením zákona. Důvodem tohoto postupu byly údaje obsažené v „Programu RM“, zveřejněném Republikánskou mládeží na jejich oficiálních internetových stránkách. Dva z bodů tohoto programu byly vyhodnoceny jako diskriminační a v rozporu se zásadou, že občanská sdružení nemohou realizovat činnosti vyhrazené politickým stranám a politickým hnutím. Ačkoliv Republikánská mládež ve svém vyjádření ze dne 29. října 2001 proklamovala upuštění od nedovolené činnosti úpravou „Programu RM“, jeho faktická změna nebyla do 31. ledna 2002 provedena. Ministerstvo vnitra proto rozhodlo dne 5. února 2002 o rozpuštění Republikánské mládeže. Republikánská mládež podala proti tomuto rozhodnutí opravný prostředek k Nejvyššímu soudu ČR, o němž nebylo dosud rozhodnuto.

55. Dne 31. března 2000 rozhodlo ministerstvo vnitra o rozpuštění Národní aliance poté, co byl její zemský vedoucí zadržen a obviněn z podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů. Národní aliance podala proti rozhodnutí opravný prostředek k Nejvyššímu soudu. Dříve, než Nejvyšší soud přezkoumal postup ministerstva vnitra, rozpustila se ke dni 15. dubna 2001 Národní aliance sama.

¹⁶ Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v červnu 2002 pravicově extremistické strany neuspěly. Republikáni Miroslava Sládka získali 46.325 hlasů (0,97%) a Národně demokratická strana 5.532 hlasů (0,11%).

56. V souvislosti s extremistickou scénou je nutné zmínit koncerty skinheadských hudebních skupin, prodej CD s nahrávkami takto orientovaných hudebních skupin (zejména na tržištích v příhraničních oblastech (státní hranice se SRN a Rakouskem), vydávání a distribuci publikací, časopisů a dalších materiálů propagujících nacismus, antisemitismus a rasismus (např. organizace Rytíři slunečního kruhu, prezentující se vlastním nakladatelstvím Goebbels, organizace Ahnenerbe, která si za cíl klade především „osvětovou“ činnost).

57. Během roku 2001 se uskutečnilo několik koncertů neonacistických skinheadských skupin s mezinárodní účastí. Po prvních koncertech těchto skupin, na nichž byla zaznamenána silná mezinárodní účast, byla Policie ČR podrobena kritice, že nezabránila eskalaci těchto negativních aktivit na území ČR. V důsledku toho došlo ke zvýšení razance postupu Policie ČR, která se projevila následujícími nekompromisními zákroky a následným obviněním pro trestné činy podpory a propagace hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka. Od roku 1998 se Policie ČR také kontinuálně zabývá odhalováním a stíháním trestné činnosti páchané prostřednictvím tiskovin, symbolik a zástupných znaků.

58. Podle oficiálních kriminalistických statistik bylo v roce 2000 evidováno v ČR 364 trestných činů s extremistickým podtextem, v roce 2001 to bylo 452 trestných činů, což představuje oproti roku 2000 nárůst o 88 trestných činů, tedy o 24,2%. Za spáchání trestných činů s extremistickým podtextem bylo v roce 2001 stíháno 506 osob, a to především za podporu a propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka – 269 osob (52,8%), za hanobení národa, rasy a přesvědčení – 86 osob (17%), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci – 59 osob (11,7%). Za úmyslné ublížení na zdraví bylo stíháno 19 osob (3,8%). Objasněnost trestné činnosti s extremistickým podtextem činila 89,8% (406 případů). Z celkového počtu 358.577 zjištěných trestných činů na území ČR v roce 2001 trestné činy s rasistickým či jiným extremistickým podtextem tvořily 0,1% (0,09% v r. 2000, 0,07% v r. 1999, 0,03% v r. 1998, 0,04% v r. 1997 a 0,03% v r. 1996).

59. Stejně jako pravicová extremistická scéna, existuje v ČR i levicově extremistická scéna, u níž však nebylo zaznamenáno chování s prvky rasové nesnášenlivosti.

Článek 5 **Práva zvláště garantovaná Úmluvou**

A. Právo na rovné zacházení před soudy

60. V této oblasti nedošlo ve sledovaném období k zásadním změnám. Právo na soudní ochranu je zakotveno v čl. 36 Listiny, podle něhož se může každý domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu stanoveným postupem, tzn. že toto právo je zaručeno všem, bez rozdílu zda je občanem ČR nebo nikoli. Pokud zákon nestanoví jinak, může se podle Listiny se žádostí o přezkoumání zákonnosti rozhodnutí na soud obrátit také ten, kdo tvrdí, že byl rozhodnutím orgánu veřejné správy zkrácen na svých právech. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

61. Novela trestního řádu zákon č. 265/2001 Sb., přijatá v roce 2001, přinesla podrobnější úpravu účasti tlumočníka v trestním řízení. Podle § 28 odst. 1 se přibere tlumočnick v případech, kdy je potřeba přetlumočit obsah písemnosti, výpovědi nebo jiného procesního úkonu, nebo kdy obviněný prohlásí, že neovládá český jazyk. Pokud obviněný neuvede jazyk,

který ovládá, nebo uvede jazyk či dialekt, který není jazykem jeho národnosti nebo úředním jazykem státu, jehož je občanem, a pro takový jazyk nebo dialekt není zapsána žádná osoba v seznamu tlumočnicků, ustanoví orgán činný v trestním řízení tlumočnicka pro jazyk jeho národnosti nebo úřední jazyk státu, jehož je občanem. Jde-li o osobu bez státního občanství, rozumí se jím stát, kde má trvalý pobyt, nebo stát jeho původu.

62. V § 28 trestního zákona jsou také nově vyjmenovány písemnosti, které musejí být obviněnému písemně přeloženy; jde o usnesení o zahájení trestního stíhání, usnesení o vazbě, obžalobu, návrh na potrestání, rozsudek, trestní příkaz, rozhodnutí o odvolání a o podmíněném zastavení trestního stíhání. Pokud se rozhodnutí týká více obviněných, přeloží se obviněnému jen ta část rozhodnutí, která se jej týká, pokud ji lze oddělit od ostatních výroků rozhodnutí a jejich odůvodnění. V případě, že je s doručením rozhodnutí, u něhož je třeba pořídit písemný překlad, spojen počátek běhu lhůty, považuje se rozhodnutí za doručené až doručením písemného překladu.

B. Právo na osobní svobodu a bezpečnost a ochranu proti násilí a újmě na zdraví

63. Při ministerstvu vnitra byla vytvořena Pracovní skupina Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity pro oblast vnitra a Policie ČR. Tato pracovní skupina, jíž předsedá I. náměstek ministra vnitra, zabezpečuje řešení naléhavých, ale i koncepčních otázek v oblasti integrace a dalších problémů romské komunity, včetně úzkého kontaktu s terénem.¹⁷ Pracovní skupina se v roce 2001 sešla čtyřikrát. Projednávala otázky bezpečnosti Romů, rasisticky motivovaných trestných činů a postavení romského koordinátora při vyšších územně správních celcích. Dále se zabývala problémem lichvy v romské komunitě, diskriminací Romů při vstupu do restaurací a obdobných prostor či přijímáním Romů do řad Policie ČR. Rovněž diskutovala možnost navázat spolupráci s Komisí pro rasovou rovnost ve Velké Británii. Tato pracovní skupina poskytuje vhodnou platformu pro řešení individuálních stížností na pochybení Policie ČR při vyšetřování trestných činů, kdy je obětí či pachatelem Rom.

64. V roce 2001 bylo soudy ČR pravomocně odsouzeno celkem 150 osob pro trestné činy motivované rasovou nesnášenlivostí. Celkem 19 odsouzeným uložily soudy nepodmíněné tresty odnětí svobody, 115 odsouzeným trest odnětí svobody s podmíněným odkladem, 14 odsouzeným byl uložen trest obecně prospěšných prací a 7 jako trest hlavní nebo vedlejší trest peněžitý. Tento počet představuje 0,25 % z celkového počtu 60.180 pravomocně odsouzených osob. V roce 1999 bylo odsouzeno za tyto trestné činy 166 osob, tj. 0,26% z celkového počtu 62 594 odsouzených a v roce 2000 celkem 148 osob, tj. 0,24% z celkového počtu 63 211 odsouzených.

65. Obětí trestné činnosti motivované rasovou nesnášenlivostí se nejčastěji stávají příslušníci romské komunity. Zatímco v roce 2000 nedošlo k vraždě ani pokusu vraždy motivované rasovou nesnášenlivostí, byl v roce 2001 spáchán trestný čin pokusu vraždy a trestný čin vraždy motivované rasovou nesnášenlivostí. V obou případech byli obětí příslušníci romského etnika.

66. V červnu roku 2001 byli v Ostravě-Porubě napadeni tři Romové skupinou pachatelů za použití nože a plynové pistole. Jeden z poškozených utrpěl těžké, život ohrožující zranění. Vyšetřovatel zahájil šetření trestného činu ublížení na zdraví ve stádiu pokusu a trestného činu výtržnictví, z těchto činů byli pachatelé následně obviněni. U jednoho z obviněných byla

¹⁷ Pracovní skupina bude mít nadále 16 stálých členů (včetně předsedy a místopředsedy) a 3 stálé hosty.

kvalifikace posléze změněna na trestný čin pokusu vraždy. Všichni obvinění byli vzati do vazby.

67. Ve druhém případě byl v červenci 2001 ve Svitavách napaden příslušník romské menšiny, který svému zranění podlehl. Dne 21. července 2001 bylo 23-letému V. P. sděleno obvinění, dne 22. července 2001 byl vzat do vazby. Dne 19. prosince 2001 vyšetřovatel Krajského úřadu vyšetřování v Hradci Králové případ ukončil podáním návrhu na podání obžaloby. Dne 29. března 2002 byl V. P. odsouzen k trestu odnětí svobody na 13 let. Rozsudek dosud nenabyl právní moci, neboť právní zástupce odsouzeného se proti rozsudku odvolal.

68. V roce 2001 byly zaznamenány též dva případy, kdy se trestné činnosti motivované rasovou nesnášenlivostí dopustili příslušníci Policie ČR. Jeden policista byl obviněn ze spáchání trestných činů podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů a výtržnictví (provolávání „Sieg Heil“ v baru a fyzické napadení osoby před barem se spolupachatelem). Ve druhém případě došlo k fyzickému napadení člena romské komunity příslušníky Policie ČR, pěti policistům bylo sděleno obvinění z trestného činu zneužití pravomoci veřejného činitele, čtyři z nich byli dále obviněni z trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci. V obou případech probíhá soudní řízení.

69. V útvech a jednotkách Armády ČR nebyla Vojenskou policií, ale ani vojenskými zpravodajskými službami, zjištěna existence nebo činnost extremistických skupin. Byly nicméně zaznamenány ojedinělé případy trestných činů motivovaných rasovou nesnášenlivostí. Ve všech případech bylo jednání obviněných kvalifikováno jako podezření z trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů (v jednom případě v jednočinném souběhu s trestnými činy hanobení národa, rasy a přesvědčení). Protiprávního jednání se obvinění dopustili v jednom případě svoláváním fašistických a rasistických hesel a veřejným používáním nacistického pozdravu, ve dvou případech promítáním videokazet a reprodukcí magnetofonových kazet s rasistickými a nacistickými texty v objektu kasáren a v jednom případě fyzickým napadením, vyhrožováním usmrcením a rasistickými urážkami vojáka snědé pleti. Ve dvou případech byly Vojenskou policií u pachatelů zjištěny materiály propagující nacismus a rasismus. Podezřelými ze spáchání rasově motivovaných trestných činů bylo celkem pět vojáků v základní službě (jeden voják se obdobného skutku dopustil dvakrát).

70. Trestná činnost motivovaná rasovou nesnášenlivostí se do značné míry překrývá s tzv. trestnou činností s extremistickým podtextem. Pojem extremismus je ovšem vymezen spíše politologicky než právně. Mezi extremistické jsou tudíž zařazovány vedle trestných činů motivovaných rasovou nesnášenlivostí i trestné činy spáchané demonstranty extrémní politické orientace, pravicové i levicové.

C. Politická práva

71. Listinou jsou zaručena politická práva všem bez rozdílu, právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců mají zaručeno občané, a to bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

72. V roce 2001 byla přijata nová právní úprava pro volby do místních zastupitelstev, zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí. Zákon přiznává pasivní i aktivní volební

právo ve volbách do zastupitelstev obcí cizinci, který je v obci hlášen k trvalému pobytu, pokud je mu toto právo přiznáno mezinárodní smlouvou, jíž je ČR smluvní stranou, a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv. Takovou smlouvou by byla nepochybně Úmluva Rady Evropy o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni (ETS 144). ČR však tuto Úmluvu dosud neratifikovala. Po vstupu ČR do EU budou mít volební právo pouze státní občané členských států EU.

D. Další občanská práva

právo na svobodu pohybu právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní

73. Právo na svobodu pohybu a pobytu jako základní lidské právo je zakotveno čl. 14 Listiny. Podrobnější informace byly uvedeny v úvodní zprávě.

74. 3.-4. zpráva informovala o migraci příslušníků romské komunity do Kanady a zemí Evropské unie, zejména do Velké Británie, kde žádali o azyl. Migraci Romů se ve sledovaném období vyřešit nepodařilo, naopak se problém vyhrotil zavedením kontroverzního opatření, jež mělo Romům v podávání žádostí o azyl ve Velké Británii zabránit.

75. Vzhledem k vysokému počtu žadatelů o azyl z ČR přistoupila Velká Británie v polovině července 2001 k tzv. předvstupním kontrolám při odletu cestujících z letiště Praha-Ruzyně.¹⁸ Toto opatření ve svém důsledku znamenalo, že primárně byli z odbavení dopravci *de facto* vyloučeni ti cestující, u nichž došli britští konzulární pracovníci k závěru, že by mohli požádat po příletu do Velké Británie o azyl. S ohledem na strukturu žadatelů o azyl pocházejících z ČR se toto opatření dotklo hlavně českých státních občanů romského etnika. Kontroly vyvolaly kritiku kvůli omezení práva na opuštění státu, jehož je osoba státním občanem (právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní), a případnému podílu ČR na diskriminačním jednání odehrávajícím se na jejím území.

76. Situaci se věnovaly na svých zasedáních poradní orgány vlády - Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity a Rada vlády ČR pro lidská práva. Na svém zasedání přijaly usnesení, ve kterém žádaly vládu, aby usilovala při jednáních s britskou stranou o to, aby výše zmíněné opatření bylo časově omezeno na co nejkratší dobu. Opatření, jež bylo od července 2001 několikrát přerušeno a po několika týdnech britskou stranou obnoveno, však trvá i ke dni podání této zprávy.

právo na státní občanství

77. Ve sledovaném období nebyly přijaty žádné změny.

právo uzavřít sňatek a zvolit si partnera

78. V roce 2001 byl Poslanecké sněmovně předložen návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví, jež by naplnil dlouholeté úsilí gay a lesbické menšiny o přijetí zákona o právním vymezení partnerského soužití osob téhož pohlaví. Návrh byl Poslaneckou

¹⁸ Usnesením č. 131 ze dne 7. února 2001 schválila vláda opatření Velké Británie jako souhlas s návrhem na výměnu interpretačních nót k článku 36 Konzulární úmluvy mezi Československou socialistickou republikou a Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irsku č. 135/1976 Sb.

sněmovnou vrácen k dopracování. Je však zřejmé, že příčinou jeho vrácení nebyl nesouhlas s konkrétním provedením, ale spíše zásadní odpor ze strany některých poslanců k samotnému cíli zákona, tj. legalizaci svazků dvojic téhož pohlaví a zajištění společenského uznání této formy soužití. Návrh zákona umožňoval uzavřít partnerské soužití pouze tehdy, kdy alespoň jedna z osob, které hodlají uzavřít partnerské soužití, je státním občanem ČR nebo má na území ČR trvalý pobyt.

vlastnická práva

79. Čl. 11 Listiny zaručuje právo každého vlastnit majetek a dědit. Dále také výslovně stanoví, že vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Ve sledovaném období nedošlo v oblasti právní úpravy vlastnických práv z hlediska ochrany před diskriminací k žádným podstatným změnám.

80. Zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem umožnil nápravu některých majetkových křivd způsobených holocaustem. Nařízením vlády č. 335/2001 Sb., které vešlo v účinnost dne 1. listopadu 2001, byly do vlastnictví židovských obcí v ČR převedeny některé pozemky a stavby. Symbolická hodnota snahy zmírnit následky holocaustu přitom převyšuje vlastní cenu majetku, který byl židovským obcím předán.

právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství

81. Na začátku roku 2002 byl přijat nový zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností (dále jen „zákon o církvích“). Podle tohoto je k registraci (získání právní subjektivity) třeba doložit, že se k dané církvi či náboženské společnosti hlásí 300 občanů, což je výrazným snížením oproti dosud požadovaným 10 tisícům. Toto snížení „registračního limitu“ umožní zaregistrovat se i světovým náboženstvím (např. buddhisté, muslimové) či v zahraničí významným, ale v ČR málo početným konfesím (např. anglikáni). Současně však zákon o církvích obsahuje rozdělení církví a náboženských společností na registrované „prosté“ a registrované s oprávněním k výkonu zvláštních práv. Za ta se považuje především výuka náboženství ve státních školách, výkon duchovenské činnosti v ozbrojených silách a v zařízeních, kde se nacházejí osoby omezené nebo zbavené osobní svobody, a konání obřadu při uzavření církevního sňatku. Kromě podmínky délky platnosti registrace a plnění zákonem uložených povinností je podmínkou pro přiznání oprávnění k výkonu stěžejních práv z kategorie zvláštních práv i získání takového množství podpisů státních občanů ČR či cizinců s povoleným trvalým pobytem hlásících se k církvi, které odpovídá 0,01% obyvatel ČR podle posledního sčítání lidu.

právo na svobodu přesvědčení právo na svobodu shromažďování a sdružování

82. Od podání poslední zprávy nedošlo v oblasti práva sdružovacího k žádným změnám. Vládní návrh zákona o spolcích, který směřoval k odstranění rozporu s Listinou, byl zamítnut Poslaneckou sněmovnou v květnu 2000. V návrhu zákona navržený osobní rozsah plně respektoval princip právoplatně usazeného cizince, neboť se vztahoval i na cizince s uděleným dlouhodobým vízem nebo s povoleným trvalým pobytem.

83. Ministerstvo vnitra vypracovalo, mj. jako reakci na excesy při různých shromážděních včetně zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v roce 2000, návrh

rekodifikace právní úpravy o právu shromažďovacím. Novela zákona obsahuje některá sporná ustanovení, např. zavádí dělení práva shromažďovacího na aktivní a pasivní shromažďovací právo, kdy oprávnění shromáždění svolat (aktivní složka) by měly osoby, které jsou přihlášeny k trvalému pobytu v ČR nebo jim byl trvalý pobyt povolen. Shromáždění tak nemohou svolat osoby, jež mají v ČR pouze přechodný pobyt na dlouhodobé vízum. Novela nově stanoví povinnost účastníků shromáždění nezakrývat si obličej způsobem stěžujícím nebo znemožňujícím jejich identifikaci, je-li proti shromáždění prováděn zákrok Policií ČR, aniž by však řešila případy, kdy je zakrytí obličeje součástí kulturních zvyklostí, zejména náboženských.

E. Hospodářská, sociální a kulturní práva

1. právo na práci

84. Jak již bylo uvedeno v předcházejících zprávách, je obecné právo na práci zaručeno čl. 26 Listiny, který zakotvuje právo každého získávat prostředky pro své životní potřeby prací, právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.

85. Oblast pracovněprávních vztahů je upravena celou řadou právních předpisů, které regulují pracovní nebo služební poměry. Nejvýznamnějším z těchto předpisů je zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Jeho novela, zákon č. 155/2000 Sb., stanovila v § 1 odst. 3 povinnost zaměstnavatelů zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky včetně odměňování za práci a jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, odbornou přípravu a příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání. Ustanovení § 1 odst. 4 pak zakazuje jakoukoliv diskriminaci zaměstnanců v pracovněprávních vztazích z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, členství nebo činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích a jiných sdruženích. Dále zakazuje diskriminaci z důvodu národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, zdravotního stavu, věku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině. Zákoník práce také výslovně zakazuje nepřímou diskriminaci, když stanoví, že je zakázáno i takové jednání zaměstnavatele, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích. Zákoník práce ani jiný právní předpis však nevymezují definici přímé a nepřímé rasové diskriminace, obtěžování¹⁹, ani navádění k diskriminaci z důvodu příslušnosti k rasové nebo etnické skupině.

86. Ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, stanoví, že právem na zaměstnání se rozumí právo občanů, kteří chtějí a mohou pracovat a o práci se ucházejí, na zprostředkování zaměstnání, rekvalifikaci a hmotné zabezpečení pro případ nezaměstnanosti. V tomto rozsahu novela zákona o zaměstnanosti, č. 167/1999 Sb., výslovně zakázala diskriminaci z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, víry, a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, členství nebo činnosti v politických stranách a hnutích, odborových organizacích a jiných sdruženích, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, zdravotního stavu, věku, manželského a rodinného stavu nebo povinností v rodině, s výjimkou případů, kdy to stanoví zákon nebo je pro to věcný důvod spočívající v předpokladech, požadavcích a povaze zaměstnání, které by měl občan vykonávat, a který je pro výkon tohoto zaměstnání nezbytný.

¹⁹ Zákoník práce v § 7 odst. 2 pouze obecně stanoví zákaz ponižování lidské důstojnosti účastníka pracovněprávního vztahu a poté obsahuje skutkovou podstatu sexuálního obtěžování.

87. Ani zákon o zaměstnanosti, ani zákoník práce neobsahuje bližší podmínky uplatnění věcných důvodů spočívající v předpokladech, požadavcích a povaze zaměstnání, na jejichž základě není činění rozdílu mezi zaměstnanci na základě rasy nebo etnického původu diskriminační. Zákon o zaměstnanosti také nemá speciální ustanovení, jež by přiznávala oběti rasové diskriminace v přístupu k zaměstnání právo domáhat se před soudy upuštění od diskriminačního jednání, odstranění jeho následků a přiměřeného zadostiučinění nebo náhrady nemajetkové újmy v penězích. Zákoník práce takové ustanovení obsahuje, ovšem jen ve vztahu k rovnému zacházení mužů a žen.

88. Novela zákoníku práce přinesla změnu také v ochraně před diskriminací ve služebních poměrech příslušníků Policie ČR a příslušníků Bezpečnostní informační služby. Na tyto služební poměry se obdobně použijí ta ustanovení zákoníku práce, jež slouží k ochraně před diskriminací. K ochraně před diskriminací při přijímání do služebního poměru se použijí příslušná ustanovení zákona o zaměstnanosti. Zákon č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie ČR, ve znění pozdějších předpisů, tak neobsahuje přímo antidiskriminační ustanovení, ale odkazuje na příslušná ustanovení výše uvedených zákonů.

89. Také zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje od 1. ledna 2001 antidiskriminační klauzuli, která zakazuje jakoukoli diskriminaci z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, víry a náboženství, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině. Je zakázáno i takové jednání služebních orgánů, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích. Na rozdíl od zákoníku práce však zákon vojákům z povolání nepřiznává výslovně možnost domoci se odškodnění např. i peněžním zadostiučiněním. V roce 2002 byla Parlamentem České republiky schválena novela tohoto zákona, podle níž je nově zakázána diskriminace z důvodu národnosti, těhotenství nebo mateřství anebo proto, že vojákyně kojí. Mimo zákon je postaveno také navádění k diskriminaci. Za ponižování důstojnosti se nově považují i všechny formy obtěžování, které směřují k narušení důstojnosti vojáka, nebo vytvoření zastrašující, nepřátelské, ponižující a pokořující nebo urážlivé atmosféry.

90. Přípravovaný zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů již přímo obsahuje antidiskriminační ustanovení, které stanoví řadu důvodů, pro něž by odepření přijetí občana do služebního poměru bylo považováno za diskriminaci; výjimka je přípustná pouze na základě tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů. Návrh dále stanoví povinnost bezpečnostního sboru zajišťovat rovné zacházení se všemi příslušníky při vytváření podmínek služby, zejména pokud jde o odbornou přípravu, dosažení služebního postupu, odměňování. Návrh zakazuje nejen diskriminaci přímou, ale i nepřímou, tedy jednání, které nediskriminuje jednotlivce přímo, ale až ve svých důsledcích. Za diskriminační jednání považuje i navádění k diskriminaci.

Zaměstnávání osob obtížně umístitelných na trhu práce

91. Při ministerstvu práce a sociálních věcí byla příkazem ministra (č. 11/2001) ustanovena Komise ministra pro zaměstnanost obtížně umístitelných osob na trhu práce se zřetelem na příslušníky romské komunity. Komise např. předkládá náměty na řešení zaměstnanosti specifických skupin, vyhodnocuje plnění přijatých opatření, zabezpečuje informovanost a osvětu o realizovaných programech a konzultuje zásadní otázky využití adekvátních nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti a finančních prostředků v oblasti sociální, vzdělávání a

zaměstnanosti. Komise vychází při řešení problému vysoké nezaměstnanosti Romů z etnicky neutrální definice „osoby obtížně umístitelné na trhu práce“. Svou činnost zaměřuje zejména na:

- široce koncipované integrované programy pro obtížně umístitelné osoby na trhu práce, mezi něž patří i romští uchazeči o zaměstnání, a to zejména programy typu Šance (pro dospělé) a typu Most (zejména pro mladé). Tyto programy určené zejména pro uchazeče o zaměstnání se základním vzděláním nebo s nízkou úrovní kvalifikace, pro uchazeče, kteří neukončili středoškolská studia nebo jejich učební nebo studijní obor již nemá uplatnění na trhu práce;
- spolupráci na místní úrovni mezi představiteli romských komunit a místních orgánů pro překonání informačních a komunikačních bariér a vytváření podmínek pro další spolupráci;
- spolupráci s ministerstvy zemědělství, životního prostředí (Státní fond životního prostředí), dopravy (České dráhy), obrany (Vojenská ubytovací správa) a dalšími resorty při zabezpečování spoluúčasti romských a proromských firem na státních veřejných zakázkách,
- spolupráci s orgány samosprávy při získávání ekologických zakázek, čističky odpadních vod, plynofikace a vodovody s účastí romských a proromských firem pro zaměstnání zejména romských uchazečů o zaměstnání bez kvalifikace,
- spolupráci s územními orgány zaměstnanosti při zařazování romských uchazečů o zaměstnání na veřejně prospěšných pracích pro obce a magistráty měst,
- spolupráci se sociálními referáty místní samosprávy při řešení problémů se zaměstnáváním romského etnika.,
- prosazování projektů, týkajících se zaměstnání a zaměstnavatelnosti příslušníků romského etnika, do Evropských programů – Lenardo da Vinci, Equal a Phare 2000 a SOP.

92. V oblasti státní politiky zaměstnanosti je základním koncepčním dokumentem Národní plán zaměstnanosti²⁰. Otázka rovných příležitostí všech osob byla zařazena do samostatného čtvrtého pilíře Národního plánu zaměstnanosti. Součástí tohoto pilíře jsou čtyři základní cíle: posílit právní a institucionální nástroje a mechanismy k odstranění diskriminačních projevů na trhu práce, vytvořit reálné možnosti využívání mimořádných dočasných opatření ve prospěch těch skupin osob, jejichž přístup k zaměstnání je výrazně ztížen, monitorovat stav úrovně prosazování práva na zaměstnání u skupin občanů ohrožených diskriminací, přispívat k odstraňování neoprávněných rozdílů v odměňování mužů a žen.

93. Národním plánem zaměstnanosti byla přijata opatření, která zvyšují možnosti uplatnění obtížně umístitelných uchazečů o zaměstnání na trhu práce a zmírňují diskriminační dopady ve společnosti, např. doporučení pro zadavatele veřejných zakázek, aby při vyhodnocení veřejné zakázky a srovnatelném plnění dalších podmínek byly upřednostněny subjekty s nejvyšším podílem zaměstnávání uchazečů o zaměstnání z evidence úřadů práce zejména obtížně umístitelných na trhu práce, provádění opatření ke zvýšení zaměstnanosti dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů o zaměstnání, se zřetelem na příslušníky romské komunity, posílení právních a institucionálních nástrojů a mechanismů k odstranění diskriminačních projevů na trhu práce. Národní plán zaměstnanosti se každoročně aktualizuje v podobě akčních plánů. Jedním z úkolů Národního akčního plánu zaměstnanosti pro rok 2001 bylo např. *identifikovat ve vybraných okresech skupiny ohrožené diskriminací, a pro tyto účely zpracovat metodiku včetně metodiky sebeidentifikace osob s těmito skupinami*. Pro naplňování tohoto úkolu byla vytvořena pracovní skupina služeb zaměstnanosti, která se skládá z pracovníků odboru poradenství a zprostředkování a pracovníků poradenství a rekvalifikace úřadů práce v Českých Budějovicích, Ústí nad Labem, Lounech a Opavě. Cílem práce

²⁰ usnesení vlády ČR č. 418 ze dne 5. května 1999

skupiny je zejména identifikovat skupiny osob nejvíce ohrožených diskriminací na trhu práce, zpracovat metodiku sebeidentifikace a zařadit ji do systému práce s klienty na úřadech práce, připravit pro vybrané skupiny poradenské vzdělávání a rekvalifikační programy v souhře s ostatními nástroji aktivní politiky zaměstnanosti vedoucí nejen ke zvýšení zaměstnanosti, ale přímo k zaměstnání. Předpokládá se, že výsledky práce této skupiny budou ověřeny a zavedeny do konce roku 2002 jako nedílná součást činnosti každého úřadu práce.

94. Prostřednictvím programu PHARE se podařilo prosadit blok nazvaný Sociální inkluze a rovnost příležitostí ve dvou projektech Národního programu PHARE 2000²¹. Opatření obsažená v těchto projektech se zaměřují na integraci specifických skupin obyvatel a na zvyšování zaměstnanosti osob ohrožených sociálním vyloučením, na integrační přístup a partnerskou spolupráci v podpoře sociálního začlenění. Zahrnuty jsou rovněž konzultační a motivační programy vedoucí k samostatně výdělečné činnosti a rozvoj sociálních služeb.

95. V rámci Národního programu PHARE 2002 ministerstvo práce a sociálních věcí rovněž předkládá projekt související s realizací iniciativy EQUAL v ČR. Tato iniciativa, která je součástí politiky zaměstnanosti Evropské unie, usiluje o rovný přístup znevýhodněných skupin osob k zaměstnání a potlačování různých forem diskriminace a nerovností na trhu práce. Mezi devíti prioritami tohoto programu je např. překonávání rasismu a xenofobie, vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže, pomoc žadatelům o azyl. V roce 2001 se do programu EQUAL začlenila i ČR.

96. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí provedl v roce 2001 výzkum zaměřený na zaměstnávání cizinců²², z něhož vyplynulo, že nejpočetnější skupinou na legálním trhu práce (mimo Slováků) jsou Ukrajinci; po nich následují Vietnamci a Poláci. Čistý měsíční příjem legálně zaměstnaných cizinců je o něco nižší než průměrný příjem v ČR, ne však podstatně. Výzkum nelegálního zaměstnávání cizinců²³ naznačuje, že v ČR, podobně jako v jiných evropských zemích, je značně rozšířeno nelegální zaměstnávání cizinců a různé formy obcházení předpisů o zaměstnávání cizinců. Výzkum rovněž potvrzuje, že v oblasti zaměstnávání cizinců jsou často porušovány právní předpisy např. formální vyplácení pouze části mzdy, přesčasová práce a nedodržování omezení práce ve dnech pracovního klidu a v nočních hodinách.

97. Ministerstvo práce a sociálních věcí ve snaze vytvořit aktivní přistěhovaleckou politiku vypracovalo principy a postup realizace pilotního projektu Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků, které vláda schválila usnesením č. 975 ze dne 26. září 2001. Na základě těchto principů již byl vypracován podrobný návrh pilotního projektu.

2. právo zakládat odborové organizace a stát se jejich členem

98. Ve sledovaném období nedošlo k žádným změnám.

²¹ Konkrétně projekt CZ00-10-02 – Investice v cílovém regionu NUTS II Severozápad/Fond rozvoje lidských zdrojů a projekt CZ00-10-03 – Investice v cílovém regionu NUTS II Ostravsko/Fond rozvoje lidských zdrojů v roce 2001

²² Údaje v této části vycházejí z výzkumu Zaměstnávání cizinců v ČR, který v rámci projektu Postavení cizinců na trhu práce s ohledem na jejich kvalifikační předpoklady v porovnání s občany ČR provedl v roce 2001 Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

²³ Nelegální zaměstnávání cizinců jako překážka jejich žádoucí integraci na trhu práce, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, prosinec 2001.

3. právo na bydlení

99. Ve sledovaném období nedošlo v právní úpravě bydlení týkající se ochrany před diskriminací ke změnám. Právní předpisy upravující bydlení stále neobsahují nediskriminační ustanovení, a to ani ustanovení deklaratorního charakteru. Zákaz diskriminace není stanoven ani v předpisech upravujících přidělování, pronajímání, privatizaci či prodej obecních bytů.²⁴

100. Odstranění diskriminace v oblasti bydlení zahrnuje také otázku nájemného z bytu. Jeho výše je v současné době upravena cenovým výměrem MF č. 01/2002 ze dne 28. listopadu 2001, kterým se vydává ceník zboží s regulovanými cenami, jenž nadále umožňuje plošnou neadresnou regulaci nájemného. Jednou z podmínek odstranění cenových deformací v oblasti bydlení, které umožňují diskriminaci v přístupu k bydlení, je ukončení stávající regulace nájemného, ke kterému však zatím nedošlo.

101. Jak již bylo uvedeno výše, v oblasti bydlení Romů se problémy stupňují. Stát však má jen omezené možnosti, jak situaci ovlivnit, neboť tato problematika je především v péči samospráv. Romové jsou stále častěji jako dlužníci na nájemném a službách spojených s nájmem bytu vystěhováváni ze svých bytů, kdy je jim přidělována bytová náhrada. Často jde o objekty ve špatném technickém stavu, s nedostatečnou infrastrukturou, odříznuté od ostatních osídlených lokalit²⁵ a dochází tak k vytváření rezidenční segregace skupiny obyvatel s kumulovanými sociálními problémy. Vystěhování pro neplnění povinností spojených s nájemním bydlením by však mohlo být často zabráněno zlepšením sociální práce s těmito rodinami.

102. Nepřímá diskriminace se může vyskytovat při přidělování obecních bytů. Obce a města si jako vlastníci stanoví vlastní podmínky, kdy formálně neutrální systém přidělování obecních bytů nebo požadavky na uchazeče o obecní byt má mnohdy nepřiměřený dopad zejména na příslušníky romské menšiny a nejsou přitom odůvodněny účelem. Za takovou podmínku lze považovat např. vyžadování výpisů z trestních rejstříků, což je navíc v rozporu i se zákonem č.101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, neboť osobní údaj vypovídající o trestné činnosti je podle tohoto zákona považován za citlivý údaj. Další spornou podmínkou pro možnost požádat o pronájem obecního bytu je podmínka trvalého pobytu v obci; některé obce navíc vyžadují, aby byli žadatelé přihlášení k trvalému pobytu v obci po určitou dobu²⁶. Tato podmínka postihuje všechny uchazeče o pronájem bytů ve vlastnictví dané obce, ale dopadá výrazně častěji na Romy, neboť mnozí z nich mají doposud registrován trvalý pobyt v jiných obcích ČR než těch, kde fakticky žijí (a potenciálně žádají o pronájem bytu). Role obcí je vymezena zákonem č. 128/2000 Sb., o obcích; pokud však obce jdou ve svých kritériích nad rámec tohoto zákona, fakticky některé skupiny obyvatel diskriminují.

103. V roce 2001 ministerstvo pro místní rozvoj zadalo Socioklubu (sdružení pro podporu rozvoje teorie a praxe sociální politiky) Výzkum k problematice holobytů ve vztahu k romské minoritě, na který byla poskytnuta dotace ve výši 500.000,- Kč. Na základě zprávy o výsledcích průzkumu byla vydána publikace určená pro zainteresovanou veřejnost, obsahující jak ucelenou informaci o procesech územní segregace v oblasti bydlení ze širších souvislostí,

²⁴ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, vyhláška ministerstva financí č. 85/1997 Sb., o nájemném z bytů pořízených v družstevní bytové výstavbě, zákon č. 128/2000 Sb., o obcích,

²⁵ Extrémně nízká úroveň bydlení a služeb je v křiklavém nepoměru k částkám, jež je ubytovaný nebo nájemce povinen hradit. Ceny se pohybují od 1500 přibližně do 3000 Kč měsíčně za jednu místnost.

²⁶ Např. pět let v Chomutově a Teplicích, tři roky v Praze 3, Praze 5 a Pardubicích.

tak návody a doporučení pro praktické využití, pro vzdělávání sociálních pracovníků, funkcionářů nestátních subjektů, zastupitelů místních samospráv a další.²⁷

104. Ministerstvo pro místní rozvoj navázalo spolupráci s Asociací občanských poraden jednak poskytnutím finančního příspěvku na činnost občanských poraden, jednak pořádáním konzultačních dnů pro pracovníky občanských poraden, kteří se zabývají problematikou nájemních vztahů. Ti pak využívají poznatky při práci s klienty, kteří se na ně obracejí se žádostmi o pomoc při řešení problémů spojených s bydlením.

105. Ministerstvo pro místní rozvoj vypracovalo Program podporovaného bydlení. Součástí podporovaného bydlení by mělo být i poskytování sociálních služeb. Cílem tohoto programu je rozšíření nabídky nájemních bytů pro osoby, které jsou znevýhodněny v přístupu k bydlení nejen příjmově, ale také z dalších důvodů, z nichž vyplývají specifické potřeby v oblasti bydlení. Příjemcem dotace v rámci tohoto programu by byla obec nebo svazek obcí, která musí zůstat výhradním vlastníkem podporovaných bytů.

Komunitní bydlení

106. V září 1999 podpořila vláda projekt²⁸ Vesničky soužití v Ostravě Muglinově, na jehož realizaci vyhradila 16 500 tis. Kč ze státního rozpočtu. Projekt předpokládá výstavbu 30 bytových jednotek, z nichž polovina bude obsazena romskými rodinami. Projekt výstavby 30 bytových jednotek byl dokončen v červnu tohoto roku.

107. V dubnu 2000 schválila vláda rozvojový program komunitního bydlení občanů romské národnosti v Brně a souhlasila s poskytnutím státní podpory k realizaci tohoto projektu ve formě dotace Brnu ve výši 32 500 tis. Kč a s poskytnutím státní záruky k zajištění úvěru od Rozvojové banky Rady Evropy ve výši 32 500 tis. Kč.²⁹ Projekt představuje rekonstrukci dvou nájemních domů v Brně obývaných v drtivé většině Romy. Po rekonstrukci vznikne 110 bytových jednotek zajišťujících sociálně slabým romským rodinám sice skromné, ale důstojné bydlení. Původní náklady na rekonstrukci byly vyčísleny na cca 65 000 tis. Kč a projekt měl být (resp. fáze rekonstrukce) ukončen v roce 2001. Krátce po zahájení stavebních prací v roce 2000 se ukázalo, že technický stav domů je mnohem horší, než vyplývalo z původně zpracované studie, a náklady byly po doplnění projektové dokumentace odhadnuty až na cca 142 000 tis. Kč.

108. Přestože projekt rozvojového bydlení není ukončen, lze konstatovat, že uskutečňování projektu vcelku potvrzuje předpokládané dopady. Obyvatelé, kteří se rozhodli podílet se za stanovených podmínek na projektu, si již odpracovali dluhy na nájemném; byly vypracovány splátkové kalendáře na dlužné částky za vodné a stočné, elektřinu a další úhrady spojené s užíváním bytu. Tím byl vytvořen základní předpoklad pro zastavení procesu sociálního vyloučení, jehož spouštěcím mechanismem je často právě zadlužení sociálně slabých, především romských, rodin.

109. Někteří odborníci upozorňují, že komunitní bydlení je *de facto* soustředěným a odděleným bydlením (romské) komunity, a že výstavba tohoto typu bydlení se může jevit jako nástroj prostorové etnické segregace. I když bude nutné u každého nového komunitního

²⁷ Zpráva o výsledcích průzkumu je k dispozici na internetových stránkách Rady vlády pro záležitosti romské komunity (<http://www.vlada.cz/1250/vrk/vrk.htm>).

²⁸ usnesení vlády ČR č. 978 ze dne 22. září 1999

²⁹ usnesení vlády ČR č. 387 ze dne 19. dubna 2000

projektu pečlivě zvážit tento aspekt, zůstává skutečností, že v případě brněnského projektu vznikla prostorově segregovaná enkláva Romů již před zahájením projektu. Převažuje proto integrační rozměr, který spočívá v zastavení procesu sociálního vyloučení a v zapojení této komunity do širšího života majoritní společnosti v lokalitě.

4. právo na ochranu zdraví, léčebnou péči, sociální zabezpečení a sociální služby

110. Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity realizuje od roku 2000 program terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách za účasti nově vyškolených romských terénních pracovníků (streetworkerů). Terénní pracovníci působí v nejohroženějších romských komunitách, kde analyzují sociální situaci romské rodiny a snaží se vhodnými prostředky s využitím metod sociální práce přispět k odstranění nežádoucích faktorů bránících jejich integraci do společnosti. V roce 2000 byli terénní pracovníci vytvořeni u okresních úřadů, jednalo se o 16 lokalit. V roce 2001 pracovalo již 54 romských terénních pracovníků v 35 lokalitách. Na rozdíl od předcházejícího roku a v návaznosti na územní správní reformu byli terénní pracovníci nově zaváděni převážně u samospráv.

5. právo na vzdělání a školení

111. Listina zaručuje právo každého na vzdělání, to znamená bez ohledu na jeho státní občanství. Pouze občan ČR však má Listinou zaručeno právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, a podle jeho schopností a možností společnosti též na vysokých školách. V souladu s Úmluvou o právech dítěte je základní vzdělání poskytováno v ČR všem dětem, bez ohledu na jejich občanství nebo pobytový status.

112. V oblasti práva na vzdělání je základním právním předpisem zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Žádné ustanovení tohoto zákona výslovně nestanoví zákaz přímé a nepřímé diskriminace ani ochranu proti ní. Školský zákon pouze deklaruje, že základní a střední školy vychovávají žáky v souladu se zásadami humanity a demokracie a formují jejich intelektuální a mravní rozvoj.

113. Školský zákon umožňuje absolventům zvláštních škol a pomocných škol získat základní vzdělání po absolvování kursů organizovaných při základních školách nebo středních školách. Bez absolvování těchto kurzů by hrozilo, že právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu bude zajištěno jen zcela formálně.

114. Novela školského zákona, zákon č. 19/2000 Sb., umožnila, aby byli do středních škol přijímáni nejen žáci, kteří úspěšně ukončili základní školu, ale obecně všichni žáci, kteří splnili povinnou školní docházku a při přijímacím řízení splnili podmínky pro přijetí prokázáním vhodných schopností, vědomostí, zájmů a zdravotní způsobilosti požadované pro zvolený obor. Tato změna umožnila, aby byli při splnění požadavků přijímáni ke studiu i žáci, kteří úspěšně ukončili zvláštní školu. Odstranila tak zcela nevyhovující stav, kdy se absolventi zvláštních škol nemohli ze zákona hlásit ke studiu na střední škole, čímž bylo porušováno jejich právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu zakotvené Listinou.

115. Vláda připravila návrh nového školského zákona, který výslovně stanovil, že vzdělání je založeno mj. na zásadě vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a obrany proti projevům diskriminace a netolerance. Návrh také zaváděl nový termín „speciální vzdělávací potřeby dětí“, který zahrnoval i děti se sociálním znevýhodněním a promítal se do

mnoha ustanovení zajišťujících specifický přístup k těmto žákům a zaručoval by jim tak specifické podmínky vzdělávání. Návrh dále zakotvoval opatření, která jsou dosud upravena pouze formou rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy o pokusném ověřování forem a obsahu výchovy a vzdělávání, vydaných na základě § 58 písm. a) školského zákona, a metodickými pokyny. Např. přípravné třídy základní školy, funkce asistenta učitele by tak již byly napříště zřizovány přímo na základě zákona. Poslanecká sněmovna vrátila návrh vládě k dopracování, ale dopracovaný návrh posléze zamítla.

116. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů proklamuje demokratické principy přístupu k vysokoškolskému vzdělání, k získání odpovídající profesní kvalifikace a k přípravě pro výzkumnou práci a další odborné činnosti, podle nichž nikdo nesmí být diskriminován vzhledem k barvě pleti, pohlaví, náboženství, národnímu či sociálnímu původu a příslušnosti k etnické skupině. Výslovný zákaz přímé nebo nepřímé diskriminace v rámci vysokoškolského vzdělávání však v zákoně o vysokých školách zakotven není.

117. Od roku 2000 funguje Program podpory romských žáků středních škol, jehož cílem je umožnit romským studentům, včetně sociálně slabých, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání. V rámci tohoto programu je romským žákům středních škol poskytnuta finanční podpora (úhrada školného na soukromých školách, cestovného, stravného, školních pomůcek), která jim umožní pokračovat či zahájit studium, kterého by se jinak ze sociálních důvodů museli vzdát. Program se velice úspěšně rozvíjí, takže se každoročně navrhuje jeho další rozšíření.³⁰ V této souvislosti vláda uložila ministru práce a sociálních věcí sjednotit praxi při uplatňování programu podpory romských žáků středních škol tak, aby nedocházelo k započítávání této podpory do celkových příjmů rodiče (rodičů) žáka při posuzování jejich sociální potřeby podle zákona č. 463/1991 Sb., o sociální potřeby, ve znění pozdějších předpisů, a k poskytování dávek sociální péče na úhradu nákladů hrazených z prostředků programu³¹. V praxi byly totiž zaznamenány případy, kdy byla tato podpora započítávána do celkových příjmů rodičů žáka při posuzování sociální potřeby.

118. V rámci Programu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy podpořilo v roce 2002 ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 16 vzdělávacích projektů občanských sdružení.

Zvláštní školy

119. Přetrvávajícím a stále kritizovaným problémem zůstává přeřazování romských dětí do zvláštních škol. Část dětí příslušníků romské menšiny tak absolvuje základní školní docházku ve zvláštní škole. Každé dítě může a i v minulosti mohlo být zařazeno do zvláštní školy na základě vyšetření pedagogicko-psychologické poradny, které prokáže stupeň mentální úrovně, a zásadně s písemným souhlasem rodiče/zákonného zástupce. Důvodem přeřazení dítěte příslušníka romské menšiny ze základní do zvláštní školy tak není jeho romská národnost, ale jazykový handicap při vstupu do základní školy, který je jednou ze závažných překážek pro budoucí vzdělávání. Mimo jazykovou bariéru je to také odlišná dynamika osobnostního vývoje, odlišná hierarchie hodnot a sociokulturní cítění romských rodin. Významnou úlohu hraje ta skutečnost, že prostředí zvláštních škol je známé generaci rodičů,

³⁰ Celkem bylo v roce 2000 podpořeno asi 900 žádostí, v roce 2001 již 1531 žádostí.

³¹ usnesení vlády ze dne 7. listopadu 2001 č. 1145 bod II/2/d)

kteří tak mnohdy automaticky směřují dítě do shodného vzdělávacího zařízení, jímž prošli i oni sami.

120. Primárním krokem k eliminaci negativních dopadů především na děti z romské komunity z důvodu jejich sociokulturní odlišnosti byla změna způsobu diagnostiky celkové úrovně nadání dítěte a její struktury. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy provedlo analýzu všech testů používaných při diagnostice dětí zařazovaných do zvláštní školy a provedlo českou revizi celosvětově nejužívanější zkoušky při diagnostice celkové úrovně nadání a struktury nadání WISC-III-UK. Tento test byl lokalizován na české jazykové a kulturní prostředí a standardizován na vzorku 1 457 probandů, stratifikovaném (na základě údajů ze statistické ročenky ČR) podle geografické oblasti, národnosti, typu sídla, typu školy, pohlaví a věkové skupiny. Z hlediska národnosti bylo 93,7% respondentů české národnosti, 6,2% romské a 0,1% jiné. Aplikace testu WISC-III-UK by měla zlepšit spolehlivost diagnostiky dětí, včetně těch, které pocházejí z jiného kulturního a sociálního prostředí, tedy i dětí romských. Používání vybraného testu a jeho metodické příručky pedagogicko-psychologickými poradnami, které pouze navrhují zařazení nebo přeřazení dítěte do zvláštní školy, není povinné, ale je jim ministerstvem pouze doporučováno. To znamená, že záleží na přístupu poradny k tomuto problému. Institut pedagogicko-psychologického poradenství a Pedagogická centra ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pořádají školení psychologů v práci s tímto testem i s tematikou specifik psychologické diagnostiky romských dětí. Důležité je, aby psychologové uměli posoudit úroveň vzdělatelnosti dítěte s ohledem na konkrétní odlišné prostředí, ze kterého dítě pochází. Test inteligence je pouze jedním z nástrojů, jedním ze způsobů zjištění celkové úrovně nadání a struktury nadání. Z hlediska možných chyb v diagnostickém závěru má kvalita testu inteligence význam jen druhořadý.

121. Zařazení dítěte do zvláštní školy není absolutní. Tak, jak existuje postup pro zařazení dítěte do zvláštní školy, existuje i postup na jeho vyřazení. I v tomto případě je souhlas rodiče/zákonného zástupce nezbytný, a pokud ten nesouhlasí, nelze dítě ze zvláštní školy přeradit do školy „běžné“. Při přeřazování úspěšných žáků zvláštních škol se postupuje podle vyhlášky ministerstva školství č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách. Ředitel zvláštní školy je povinen po projednání s rodiči podat návrh na přeřazení dítěte do základní školy vždy, pokud jeho studijní výsledky dávají předpoklad, že se dítě může vzdělávat v základní škole. Ředitel zvláštní školy má povinnost informovat rodiče svých žáků o možnostech a podmínkách přeřazení žáka do základní školy. Právo inicializovat přestup žáka formou žádosti o reidiagnostiku a vykonání rozdílových zkoušek mají i rodiče. Při přeřazování se postupuje především s ohledem na zájem dítěte a v součinnosti zvláštní a základní školy a pedagogicko-psychologické poradny, která v případě potřeby vypracuje dítěti individuální studijní plán.

122. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo celou řadu pokynů, jež mají umožnit žákům ze zvláštních škol získat základní vzdělání. V roce 1996 vydalo pokyn³² k doplnění vzdělání poskytovaného základní školou pro absolventy zvláštních škol. Podle tohoto pokynu si mohou doplnit vzdělání žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku zvláštní nebo základní školy, což např. umožní žákům praktických škol přeřazení do učebního oboru odborného učiliště. Dále vydalo metodický pokyn³³ k zajištění přeřazení úspěšných žáků zvláštních škol do základních škol.

³² č.j. 17 908/95-24 ve znění dodatku pod č.j. 28 605/96-22

³³ č.j. 28 498/99-24

123. K nápravě současného stavu však nestačí pouze zrušení zvláštních škol. Taková legislativní změna je sice žádoucí, ale sama o sobě nezaručuje, že se vyhlídky těchto dětí na dosažení přiměřeného vzdělání zásadně změní. K překonání sociokulturního handicapu potřebují tyto děti cílenou asistenci. Jednou z forem této cílené asistence je vytváření přípravných tříd pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí (dále jen „přípravné třídy“) a využívání vychovatelů - asistentů učitele (dříve označovaných jako „romští pedagogičtí asistenti“). V roce 2000 vydalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy metodický pokyn³⁴ ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele - asistenta učitele. Tento pokyn umožňuje zřizovat přípravné třídy pro děti ze sociálním znevýhodněním, tedy pro děti z rodinného prostředí s nízkým sociálně-ekonomickým postavením, ohrožené sociálně-patologickými jevy, azylanty a účastníky řízení o azylu. Smyslem přípravných tříd je připravit dítě ze sociokulturně odlišného prostředí na školní vzdělávání. Ve školách a školských zařízeních, kde se vyučování zúčastňuje větší počet těchto dětí, může být ustanovena funkce vychovatele - asistenta učitele. Vychovatel - asistent učitele v souladu s pokyny pedagoga pomáhá žákům s aklimatizací a usnadňuje komunikaci pedagoga s žáky, jejich rodiči a případně celou komunitou. Pracovníci pro tuto funkci jsou vybíráni z osob, dobře znajících prostředí, z něhož žáci převážně pocházejí. Asistent, - zejména v případě tříd s romskými žáky - obvykle pochází ze stejného jazykového a sociokulturního prostředí. Mnoho asistentů předává zkušenosti ostatním pedagogům školy.

124. Ačkoli počet přípravných tříd i vychovatelů průběžně roste³⁵, je objektivní potřeba zjevně daleko větší. Dosud na mnoha místech či dokonce v celých okresech nebyly zřízeny přípravné třídy ani vytvořeny funkce vychovatelů z důvodu nezájmu vedení či zřizovatelů škol. Funkce vychovatele-asistenta učitele by navíc měla být zřizována nejen v nultých či prvních ročnících, ale i ve vyšších třídách základních škol. Jako vhodné se jeví i její rozšíření do dalších stupňů škol, zejména do odborných učilišť, ale též do institucí ústavní a ochranné výchovy.

125. K zajištění účinnější prevence proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance vydalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy metodický pokyn³⁶ k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, kterým ukládá ředitelům a pedagogickým pracovníkům řadu povinností, např. rozvíjet žádoucí postoje k lidem jiné národnosti, etnické nebo náboženské příslušnosti, nenechat bez povšimnutí žádný projev ani náznak intolerance, xenofobie nebo rasismu a okamžitě přijímat vhodná konkrétní pedagogická opatření.

126. Otázky související s výchovou proti rasismu, intoleranci a extremismu jsou v jednotlivých vzdělávacích programech zapracovány do nejrůznějších témat probíraných nejčastěji v rámci občanské výchovy (např. Člověk a lidská práva, Výchova k demokracii, Základy psychologie, Základy sociologie, základy politologie, Planetární problémy a další). V učebních dokumentech v oblasti odborného vzdělávání je problematika výchovy eliminující vlivy rasismu a extremismu zařazena ve všeobecně vzdělávacích předmětech, v některých vzdělávacích programech je i součástí obsahu odborných předmětů.

³⁴ č.j. 25 484/2000-22

³⁵ K 31. prosinci 2001 pracovalo ve školách 230 asistentů-vychovatelů, což představuje nárůst oproti roku 2000, kdy pracovalo ve školách 197 asistentů. Ve školním roce 2000/01 bylo vytvořeno 110 přípravných tříd, které navštěvovalo 1364 dětí, ve školním roce 2001/02 to bylo 109 tříd s 1467 dětmi.

³⁶ č.j. 14 423/99-22

127. Národní ústav odborného vzdělávání vypracoval jako projekty dva programy kursů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, které jsou již připraveny k akreditaci. Jedná se o programy Mediální výchova ve středním odborném školství a Multikulturní výchova ve středním odborném školství. V současné době je také rozpravován program Vzdělávací aktivity proti extremismu mládeže v odborném školství

128. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vypracovalo tři strategické materiály:

- Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí - podpora romských žáků ve vzdělání s cílem zlepšit jejich možnosti zaměstnání, podpora rozvoje romské kultury a tradic. Strategie zahrnuje zohledňování kulturní identity romských dětí, zřizování romských asistentů, vytvoření systému podpory žáků při jejich přechodu z programu zvláštních škol do základních škol, zdokonalování programů pro doplnění základního vzdělání, poradenskou činnost při výběru povolání, podporu žáků a studentů při sekundárním a terciálním vzdělávání, šíření informací o Romech, výchovu k toleranci, přípravu pedagogů.
- Plán integrační politiky zahrnuje dílčí oblasti vzdělávání cizinců, zejména oblast výuky českého jazyka jako cizího jazyka, přípravu učitelů k tématice integrace cizinců a multikulturní výchově školní populace, podporu tvorby programů, učebnic a učebních pomůcek. Na MŠMT byla též ustavena pracovní skupina k problematice vzdělávání cizinců v ČR. V návaznosti na výše uvedený plán vyhlásilo ministerstvo školství program na podporu aktivit v oblasti integrace cizinců v ČR.
- Strategie výchovy k lidským právům a toleranci zohledňuje problematiku národnostních menšin žijících v ČR. V nově koncipovaných rámcových vzdělávacích programech pro všechny typy vzdělávání bude formulována multikulturní výchova jako průřezové téma obsažené ve všech předmětech s akcentem na aplikaci v praxi - výchova ke každodenní praktické toleranci a pluralismu. Hlavním cílem je vytváření tolerantního a multikulturního prostředí ve školách a školských zařízeních, podporování etnické rovnosti.

6. právo na rovnou účast v kulturním dění

129. Čl. 34 odst. 2 Listiny stanoví, že právo přístupu ke kulturnímu bohatství je zaručeno za podmínek stanovených zákonem. Výslovně tedy neuvádí, komu je toto právo zaručeno a odkazuje na zákonnou úpravu.

130. Práva příslušníků národnostních menšin jsou podrobně upravena v nově přijatém zákoně o právech příslušníků národnostních menšin, který zaručuje právo příslušníků národnostních menšin na zachování, rozvíjení a respektování svého jazyka, kultury a tradic a zároveň stanoví povinnost státu vytvářet podmínky pro zachování a rozvoj kultury, tradic a jazyků příslušníků národnostních menšin, které tradičně a dlouhodobě žijí na území ČR.

131. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), stanoví, že knihovny poskytují veřejné knihovnické a informační služby způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu.

132. V oblasti náboženské víry, postavení církví a náboženských společností je vedle Listiny čl. 15 a 16, jimiž se zakotvuje svoboda náboženského vyznání, nejvýznamnějším předpisem nově přijatý zákon o církvích, který upravuje postavení církví a náboženských společností.

133. Zákon o církvích nedovoluje vznikat a vyvíjet činnost církvím a náboženským společnostem, jejichž činnost je v rozporu s právními předpisy a jejichž učení nebo činnost mj. ohrožuje práva, svobody a rovnoprávnost občanů a jejich sdružení včetně jiných církví a náboženských společností, ohrožuje demokratické základy státu nebo popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení, rozněcuje nenávisť a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporuje násilí nebo porušování právních předpisů.

134. Ministerstvo kultury každoročně vyhlašuje v oblasti regionální a národnostní kultury v rámci grantového řízení konkurz na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin v ČR. V tomto konkurzu jsou podporovány různé kulturní aktivity, mezi nimi multietnické kulturní akce, které směřují mj. k potírání negativních projevů extremismu, rasové a národnostní nesnášenlivosti a xenofobie.

135. Od roku 2001 ministerstvo kultury vyhlašuje grantový program na podporu integrace cizinců žijících v ČR, který je zaměřený na kulturní, náboženské či nábožensko - kulturní aktivity cizinců dlouhodobě žijících v zemi, prezentaci těchto aktivit majoritní společnosti a na vytváření reálného mediálního obrazu o vztazích mezi kulturně a nábožensky odlišnými komunitami v ČR. Cílem tohoto grantového programu je mj. informování veřejnosti o problematice migrace, výchova k mezikulturní komunikaci, k pochopení odlišností jiných kultur, k vědomí, že kultura každé komunity žijící na našem území je obohacením celého občanského společenství.

136. V oblasti profesionálního hudebního umění jsou podporovány přehlídky s etnickou hudbou či hudbou prezentovanou různými etniky. V oblasti tanečního a pohybového divadla jsou podporovány festivaly, které uvádějí jako svoji přirozenou součást etnickou tvorbu či prezentují umění v provedení různých etnik. V oblasti literatury a knihoven jsou to tématické okruhy na podporu uměleckých děl původní české literatury a literatur národnostních menšin, vypisované v rámci dotačního programu zaměřeného na podporu vydávání české a překladové literatury.

137. V roce 1997 byl na ministerstvu kultury zřízen poradní sbor náměstka ministra pro otázky národnostní kultury. V devítičlenném sboru je šest zástupců národnostních menšin (maďarské, německé, polské, romské, slovenské a ukrajinské). Sbor sleduje a vyhodnocuje potřeby kulturních aktivit, každoročně také hodnotí a oceňuje projekty zaslané do konkurzu na podporu kulturních aktivit národnostních menšin.

7. právo přístupu na všechna místa a na požívání všech služeb určených pro veřejnost

138. V roce 2000 bylo učiněno dvanáct podání na rasovou diskriminaci ve službách k České obchodní inspekci, jako oprávněné bylo potvrzeno jedno podání. V roce 2001 to bylo o tři podání více, tedy patnáct podání, jako oprávněná byla potvrzena dvě. Vzhledem k tomu, že nejčastějšími oběťmi rasové diskriminace při poskytování služeb jsou příslušníci romské menšiny, zaměstnává ČOI dvě inspektorky romské národnosti, za jejichž účasti, případně

účasti dalších romských aktivistů bylo v roce 2001 uskutečněno 639 kontrol, při nichž byly též sledovány projevy rasové diskriminace.

139. V souvislosti s diskriminací v přístupu do restaurací a jiných podobných provozoven nelze pominout otázku tzv. klubů. Existuje rozšířená představa, že je přípustné vyhradit služby restaurací omezenému okruhu spotřebitelů tak, že si podnikatel ve své provozovně „zřídí klub“, do něhož budou mít vstup jen spotřebitelé, kterým na základě své úvahy vystaví „klubovou kartu“. „Zřízení klubu“ však české živnostenské právo nezná. Není přípustné, aby podnikatel jednostranně vyloučil působnost předpisů platných v oblasti podnikání. Takový postup nemá oporu v zákoně a zakládá diskriminaci spotřebitele podle zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů.

Článek 6

Ochrana před všemi projevy rasové diskriminace

140. Ochrana práv je podle čl. 90 Ústavy ČR poskytována především soudy, ochrana základních práv a svobod je výslovně postavena čl. 4 Ústavy pod ochranu soudní moci. Podrobné informace o soudní ochraně byly poskytnuty v úvodní zprávě.

141. Řada právních předpisů obsahuje ustanovení zakazující jakékoli jednání, které by mohlo vést k diskriminaci nebo mít diskriminační povahu. Ve většině případů jsou však tato ustanovení deklaratorní a oběť diskriminačního jednání má jen velmi malou míru ochrany.

142. Změnu pro postavení oběti diskriminačního jednání v občanskoprávním řízení znamenalo přijetí novely č. 30/2000 Sb., občanského soudního řádu, která přinesla přechod důkazního břemene. Oběť diskriminačního jednání tak již nemusí v řízení před soudem prokazovat, že byla diskriminována, ale naopak osoba diskriminující musí prokázat, že se takového jednání nedopustila. Tato procesní výhoda byla dána pouze oběti diskriminace z důvodu pohlaví. Změna občanského zákona zákonem č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního, přinesla rozšíření diskriminačních důvodů (rasový nebo etnický původ, náboženství, víra, světový názor, zdravotní postižení, věk anebo sexuální orientace) a v případě diskriminace z důvodů rasového nebo etnického původu i rozšíření oblastí (poskytování zdravotní a sociální péče, přístup ke vzdělání a odborné přípravě, přístup k veřejným zakázkám, členství v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů a členství v profesních a zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo při poskytování služeb), kdy je v případě diskriminace přeneseno důkazní břemeno.

143. Jediným právním předpisem, který stanoví právo oběti diskriminačního jednání na zadostiučinění je zákoník práce, který přiznává zaměstnanci právo domáhat se upuštění od diskriminačního jednání a odstranění následků tohoto jednání a zároveň požadovat přiměřené zadostiučinění. Toto právo je přiznáno pouze oběti diskriminace z důvodu pohlaví, a to jen v pracovněprávních vztazích. Oběť diskriminace se může domáhat ochrany podle ustanovení občanského zákoníku, která obsahují obecně úpravu ochrany osobnosti.

144. Ve správním řízení ani v přestupkovém řízení jako zvláštním druhu správního řízení není oběť diskriminace účastníkem řízení. Ve správním řízení jsou postihována různá porušení povinností orgány dozoru, kontroly nebo inspekčními orgány. Šetření správních deliktů spočívajících v diskriminaci přichází v úvahu zejména při činnosti České obchodní inspekce

nebo dozorové činnosti úřadů práce. Správní delikty jsou postihovány pokutami, kompenzace nemajetkové újmy oběti diskriminace není možná. Také podle zákona o přestupcích může být diskriminující osobě uložena ve správním řízení pokuta za přestupek proti občanskému soužití. Oběť diskriminace však nemůže být účastníkem tohoto řízení a stává se účastníkem pouze tehdy, pokud jde o projednávání náhrady majetkové škody způsobené tímto přestupkem. Diskriminačním jednáním je však majetková škoda způsobena jen málokdy, většinou dochází k újmě nemajetkové.

145. V březnu roku 2002 byl přijat zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, který upravuje správní soudnictví. Správní soudy poskytují ochranu veřejným subjektivním právům fyzických a právnických osob. Ten, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen přímo nebo v důsledku porušení svých práv v předcházejícím řízení úkonem správního orgánu, jímž se zakládají, mění, ruší nebo závazně určují jeho práva nebo povinnosti, může se žalobou domáhat zrušení takového rozhodnutí. Žalobou u správního soudu se může ochrany domáhat také ten, kdo tvrdí, že byl přímo zkrácen na svých právech nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením správního orgánu (např. policie), který není rozhodnutím, a byl zaměřen přímo proti němu nebo v jeho důsledku bylo proti němu přímo zasaženo, pokud takový zásah nebo jeho důsledky trvají nebo hrozí jeho opakování.

146. Soudní řád správní umožňuje, aby účastník, jenž se domáhá soudní ochrany před diskriminací správním orgánem z důvodu pohlaví, národního, sociálního nebo rasového původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, barvy pleti, jazyka, náboženství, víry, světového názoru, politického nebo jiného smýšlení, zdravotního postižení, věku, majetku, rodu nebo jiného postavení, anebo sexuální orientace, byl zastoupen též právnickou osobou, vzniklou na základě zvláštního zákona³⁷, k jejímž činnostem, uvedeným ve stanovách, patří ochrana před takovou diskriminací.

147. Obdobné ustanovení je obsaženo také v občanském soudním řádu, jež stanoví, že právnická osoba vzniklá na základě zvláštního právního předpisu³⁷, k jejímž činnostem uvedeným ve stanovách patří ochrana před diskriminací, může zastupovat účastníka v řízení ve věcech ochrany před diskriminací na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku anebo sexuální orientace.

148. Zákon na ochranu před diskriminací, který se v současné době připravuje, by měl zakotvit právní prostředky na ochranu před diskriminací, jakož i zřízení Úřadu na ochranu před diskriminací. Úřad by prováděl šetření stížností na diskriminaci a vydával nezávazná doporučení, jehož součástí by byla nejen náhrada škody, ale v případě nemajetkové újmy také zadostiučinění.

Článek 7

Působení státu v oblasti výchovy proti rasové diskriminaci

Vzdělávání k lidským právům na školách

149. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovalo vlastní koncepční dokument „Strategie ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově k lidským právům a

³⁷ zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů

toleranci s důrazem na aplikaci v praxi“ obsahující deset klíčových strategických oblastí pro vytváření tolerantního a multikulturního prostředí ve školách a školských zařízeních, posílení právní gramotnosti a podporu rasové a etnické rovnosti. Aktivita ministerstva při realizaci této strategie se týkala učebních osnov (kurikula), dalšího vzdělávání učitelů, vybavování škol odbornými publikacemi a informačními materiály aj. Ministerstvo rovněž vytvořilo Kabinet výchovy k demokratickému občanství při Fakultě humanitních studií UK v Praze a zřídilo funkce koordinátora pro multikulturní výchovu v pedagogických centrech. Praxe přesto ukazuje, že začlenění výchovy k lidským právům do školního vzdělávání všech stupňů bude nutno dále zlepšovat.³⁸

Vzdělávání státních úředníků

150. V říjnu 2001 vláda schválila Pravidla, kterými se stanoví způsob přípravy zaměstnanců ve správních úřadech a v Úřadu vlády.³⁹ Pravidla obsahují bloky a moduly zahrnující též problematiku vzdělávání a výchovy k lidským právům. V současné době probíhá přípravná fáze systému (pilotní ověřování jednotlivých projektů) tak, aby byl připraven k realizaci od 1. července 2003.

Vzdělávání příslušníků Policie ČR

151. Ministerstvo vnitra realizuje aktivity, které směřují k prevenci proti diskriminačnímu jednání Policie ČR s příslušníky národnostních a rasových menšin. V říjnu 1999 se konalo mezinárodní sympozium na téma role policie v boji proti rasismu a xenofobii. Ministerstvo vnitra ČR ve spolupráci s Velkou Británií uskutečnilo v letech 2000 - 2001 celkem 7 seminářů na téma Policejní práce v oblasti ochrany národnostních menšin. Třídenní praktický seminář (forma workshopu), který vedou britští lektoři, je určen českým policistům, pedagogům policejních škol a příslušníkům etnických menšin. Cílem je poznat britské zkušenosti z práce v etnicky různorodé společnosti, posoudit význam těchto zkušeností pro situaci v ČR a hledat cesty ke vzájemnému porozumění a odstraňování předsudků. Britské Ministerstvo zahraničních věcí vyhodnotilo tyto semináře jako nejúspěšnější projekt roku 2001 ve střední a východní Evropě.

152. Ministerstvo vnitra ČR ve spolupráci s Ministerstvem vnitra Velké Británie započalo s realizací projektu „Národní strategie pro práci policie ve vztahu k menšinám“, jehož cílem je vytvoření národní strategie pro práci Policie ČR v oblasti národnostních menšin za účelem zlepšení partnerských vztahů mezi policií a národnostními a etnickými menšinami.

153. V roce 2000 bylo při Střední policejní škole ministerstva vnitra v Praze zřízeno Profesionální informační a dokumentační středisko pro výchovu k lidským právům. Na této škole probíhá také tzv. Protirasistický program. Výuka v oblasti odstranění rasové diskriminace probíhá v několika rovinách:

- výuka a další vzdělávání učitelů (Etika policejní práce, Soudobý rasismus a extremismus a jeho projevy);

³⁸ Krokem ke zvýšení úrovně by měla být i postupná realizace Dlouhodobého záměru rozvoje vzdělávání a vzdělávací soustavy v ČR, kterou zpracovalo MŠMT v lednu 2002 a který byl předložen vládě v dubnu 2002 (usnesení vlády č. 393 ze dne 17. dubna 2002).

³⁹ Usnesení vlády č. 1028 ze dne 10. října 2001, o Pravidlech, kterými se stanoví způsob přípravy zaměstnanců ve správních úřadech a v Úřadu vlády.

- přednášky pro posluchače Základní odborné přípravy /noví policisté/ (dotace 40 hodin);
- přednášky pro žáky Střední odborné školy (dotace 40 hodin);
- získávání a tvorba studijních podkladů (vytvoření učebnic - Policie a lidská práva, Policie a sociální radikalismus a extremismus, Výchova k lidským právům a příprava učebnice Práce policie v multikulturní společnosti, která bude vydána v průběhu roku 2002);
- interní právní normy (Zásady jednání a vystupování příslušníků a zaměstnanců školy);
- projekty žáků Střední odborné školy (soutěže kreseb, literárních prací a účast na akcích např. Týden Afriky, Jeden svět);
- zapojení do mezinárodních projektů (spolupráce s policejními školami v zahraničí v oblasti protidiskriminačních programů pro výcvik policistů, zapojení do modulu pro výcvik učitelů policejních škol v rámci projektu PHARE);
- projekt na zřízení profesního střediska pro výchovu k lidským právům v rámci Střední policejní školy MV v Praze;
- spolupráce s nevládními organizacemi zabývajícími se ochranou lidských práv (Český helsinský výbor, Mezinárodní helsinská federace, Transparency International, Amnesty International).

154. Odbor vzdělávání a správy policejního školství Ministerstva vnitra ČR spolupracuje s Amnesty International (nevládní mezinárodní organizace usilující o odstranění nejvýraznějších projevů porušování lidských práv) na projektu Výchova k lidským právům pro Policii a Vězeňskou službu ČR. V rámci výchovy k lidským právům je zdůrazněna úloha Policie ČR při ochraně národnostních menšin a při prosazování práv menšin na rovné zacházení.

155. Problematika rasismu a xenofobie a s nimi spojená diskriminace je zařazena do učebních osnov policejních škol všech stupňů od základní odborné přípravy až po vysokoškolské studium tak, aby frekventanti přicházeli do praxe vybaveni nejen dostatečnými teoretickými znalostmi, ale i jasnými postoji v této oblasti, vyznačujícími se odolností vůči rasistickým, národnostním a jiným předsudkům. Výuka dané problematiky je soustředěna zejména v předmětech právo, policejní deontologie a aplikovaná psychologie. Výuka prolíná v rámci mezipředmětových vztahů všemi odbornými předměty podle druhů policejní služby, ve zvýšené míře je včleněna i do všeobecně vzdělávacích předmětů podle druhu studia. Daná problematika je zařazována i do závěrečných zkoušek a bakalářských prací.

156. Od roku 2000 jsou na Střední policejní škole ministerstva vnitra v Brně realizovány jednoměsíční kurzy „Příprava občanů národnostních menšin k přijetí do služebního poměru příslušníků Policie ČR“. Ministerstvo vnitra tak poskytuje romským uchazečům o práci v policii pomoc při splnění požadavků nutných k přijetí. Vedle toho je realizován přípravný pětiměsíční kurz pro občany národnostních menšin – pro již přijaté policisty z řad národnostních menšin, kteří nedosáhli úplného středního vzdělání. V tomto kurzu si žáci prohlubují dříve nabyté vědomosti a připravují se na studium dvouletého nástavbového studia ukončeného maturitní zkouškou.

157. V roce 2001 vypracovalo ministerstvo vnitra koncepci vzdělávání v oblasti boje proti extremismu obsaženou v Projektu vzdělávacích aktivit a diskusní platformy policistů v oblasti boje proti extremismu tak, aby získali základní a speciální znalosti o tomto jevu a metodách boje s ním.

Kampaň proti rasismu

158. Od počátku prosince 1999 do konce června 2000 proběhla první kampaň proti rasismu financovaná vládou. Zaměření kampaně bralo ohled na skutečnost, že nejproblematictější je u české veřejnosti vztah k romské menšině. Současně se cíleně usilovalo to, aby kampaň nebyla chápána monotematicky a zahrnula v celé šíři i problematiku jiných menšin, cizinců a uprchlíků. Okrajově se dotkla i jiných problémů jiných skupin než etnických, které trpí intolerancí. Důraz byl kladen na obecnější dimenzi problémů v interetnických vztazích. Kampaň byla soustředěna na projevy rasismu či intolerance „všedního dne“, na většinovou populaci, nikoli na otevřené rasisty.

159. Kampaň byla rozdělena do tří bloků, v rámci 1. bloku (informačně – mediální) se konaly pravidelné tiskové konference, byly poskytovány informace sdělovacím prostředkům a odborná i finanční podpora souběžným projektům (např. Světovému romskému festivalu Khamoro), byly provedeny dva průzkumy veřejného mínění a vytvořeny internetové stránky. Snahou informačního bloku bylo upozornit na objektivně existující problémy a hledat cestu k jejich překonání.

160. Ve 2. bloku byly využity reklamní prostředky. Základní charakteristikou motivů kampaně určené dospělým bylo vyzývat k přemýšlení nad tím, jak a podle čeho hodnotíme druhé. Ve veřejnoprávní televizi a ve veřejnoprávním rozhlasu byly umístěny osvětové inzeráty. Inzeráty s motivy kampaně byly umístěny také v tisku a celostátní televize i rádia odvysílaly množství spotů. Použity byly i velkoplošné plakáty.

161. Ve 3. bloku byla realizována vzdělávací činnost rozdělená do dvou okruhů podle cílových skupin. Prvním bylo školení učitelů základních škol ve vybraných lokalitách, druhým působení na studenty středních škol a učilišť prostřednictvím vyškoleného týmu mladých lidí (jízda tolerance). Školení učitelů na základních školách bylo zaměřeno zejména na informace o Romech, romských zvycích a tradicích, jejichž znalost je klíčová pro komunikaci s romskými dětmi a jejich rodinami, ve formě seminářů. Pro účastníky byly připraveny osvětové materiály.

162. Ojedinelým projektem byla Jízda tolerance, kdy odborně vyškolené týmy složené z mladých lidí různých národností navštěvovaly střední školy a učiliště po celé ČR a se studenty diskutovaly o rasismu, xenofobii a hrály se studenty hry zaměřené na odbourávání častých předsudků. Obecný záměr jízdy vycházel z přesvědčivé argumentace, že na věkovou kategorii dospívajících je mnohem účinnější působit prostřednictvím mladých dospělých, u nichž je autorita daná většími zkušenostmi spojená s generační blízkostí. Základním pravidlem bylo, že v diskusi je možno otevřeně vyjadřovat jakékoli názory a polemizovat o názorech, které jsou jinak spíše zakazovány nebo naopak tolerovány, aniž se setkají s věcnou argumentací.

163. V roce 2001 proběhla již druhá kampaň proti rasismu, na kterou vláda vyčlenila 9 200 tis. Kč. Vzhledem k procesním problémům, jež nastaly v souvislosti s veřejnou obchodní soutěží byla nakonec realizována pouze kampaň v hodnotě 2 000 tis. Kč, jež navázala na již probíhající projekty.

164. První projekt představoval prodloužení protirasistické kampaně (“Be Kind to Your Local Nazi”) realizované v rámci projektu Varianty, financované Evropskou unií (PHARE 1999). Cílem nekonvenční kampaně bylo zesměšnit, zejména v očích mladých lidí, pravicově

extremistická hnutí. Byl také částečně upraven obsah internetových stránek, jež obsahují základní informace o rasismu, rasově motivovaných útocích, důležité dokumenty týkající se porušování lidských práv, tematickou diskusi, anketu a prostor pro vyjádření názorů na kampaň.

165. Druhou součástí kampaně bylo pokračování Projektů soužití, realizovaného prostřednictvím partnerské organizace Liga etnických menšin v ČR. Základním motivem bylo vyobrazení příslušníků etnických menšin se sloganem „Žijeme tu s vámi“. Tato druhá kampaň byla méně kontroverzní, ale vyvolala také podstatně menší ohlas u veřejnosti.

166. V roce 2002 bude realizována již třetí kampaň proti rasismu (Projekt tolerance III). Kampaň bude rozdělena do čtyř částí. První část má název Menšiny do knihoven: Informační a mediální kampaň na regionální a lokální úrovni a jejím cílem je akvizice knih pro obvodní knihovny pojednávající o multikulturních tématech a menšinách, obzvláště pak o postavení romské komunity. Součástí kampaně bude také distribuce letáků (formou zakoupené inzerce) informujících o postavení menšin, uprchlíků a znevýhodněných skupin. Výsledné obohacení sortimentu obvodních knihoven by mohlo být sice neokázalým, ale ve svém důsledku nejtrvalejším a dlouhodobě nejhmatatelnějším dopadem celé vládní kampaně proti rasismu.

167. Druhá část kampaně, jež je nazvána Mediální prezentace romské terénní sociální práce, má zajistit mediální podporu programu Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity Terénní sociální práce v sociálně vyloučených romských komunitách, který je jedním z nejefektivnějších programů realizovaných v rámci podpory projektů Integrace romské komunity. Půjde o medializaci jejich činnosti formou prezentace v lokálních médiích a besedami se studenty středních, vyšších odborných a vysokých škol, spojená se semináři zaměřenými na jejich soustavnou odbornou přípravu.

168. Třetí část kampaně bude tvořit Multimediální centrum a soubor seminářů při antirasisticky zaměřeném hudebním festivalu pořádaném o.p.s. Člověk v tísni - společnost při České televizi. Jako integrální součástí festivalu je plánována prezentace, jejíž součástí bude multimediální výstava tematizující oběti rasového násilí, prostor upravený pro diskusní semináře vedené zástupci státní správy, policie ČR, veřejnoprávních médií, náboženské a akademické obce, projekce fotografií a videodokumentů o obětech rasového násilí. Festival je koncipován v návaznosti (a jako zpětná vazba) na úspěšně proběhlou kampaň „Be kind to your local Nazi“, rozšiřuje však cílovou skupinu na mladé lidi do 35 let, tj. nevyhraněnou skupinu přístupnou „extrémní toleranci“, zahrnující často i toleranci k hnutí skinheads.

169. Čtvrtá část, Výchovně-vzdělávací kampaň na středních školách s interaktivními prvky naváže na úspěšnou „Jízdu tolerance“, která byla součástí první kampaně proti rasismu (Projekt tolerance), realizované v letech 1999-2000. Středoškoláci, zejména pak žáci odborných učilišť, jsou vysoce ovlivnitelnou cílovou skupinou, jejíž názory lze výrazně změnit přímým působením. Současně však představují i hlavní cílovou skupinu pro působení nacionalisticky, xenofobně až rasisticky orientovaných subkultur. Podobně jako u „Jízdy tolerance“ se předpokládá, že nepůjde o přednášky, ale spíše o besedy a interaktivní hry, které umožní dospívajícím vyjádřit vlastní názor. Lektory by i tentokrát měli být mladí lidé věkem blízcí oslovené skupině (20-30 let), především tedy vysokoškoláci. Jde o osvědčené schéma narušující skupinovou identifikaci („my“ versus „oni“); lektorské týmy budou smíšené, tvořené jak zástupci většinové společnosti, tak zástupci Romů a jiných národnostních menšin a zahraničních studentů z Asie a Afriky. Významným posunem by mělo být rozšíření o

uprchlickou a přistěhovaleckou tematiku, čemuž by mělo odpovídat zařazení uznaných uprchlíků či regulérních přistěhovalců do lektorských týmů.

Závěr

170. Stejně jako jiné zprávy předkládané kontrolním orgánům OSN bude i tato zpráva po schválení vládou ČR zveřejněna na internetových stránkách Úřadu vlády v české a anglické jazykové verzi.